

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Jiří Vácha

**Vznik a stavební vývoj chrámu sv. Mikuláše ve vrcholném a
pozdním středověku a v ranném novověku v rámci města
České Budějovice**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Stefan Scholz

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a v seznamu literatury uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne:

Chtěl bych poděkovat mému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Stefanu Scholzovi za cenné rady, připomínky a ochotu se kterou mi vždy pomohl a rovněž P. Mgr. Adolfovi Pintířovi a P. Mgr. Kulhánkovi za ochotu a pomoc při získávání archiválií a podkladů pro tuto práci.

1. ÚVOD	5
2. Současný stav probádání.....	6
3. Stručná historie katedrály sv. Mikuláše od vzniku až po současnost	9
4. Topografie:.....	11
4.1. Topografie Českobudějovické pánve z historického hlediska.....	11
4.2. Topografie Českobudějovické pánve z pohledu geologie	12
4.3. Pramenný materiál	13
4.3.1. Písemné prameny	13
4.3.2. Nepsané prameny	14
5. Historie města a farnosti ve 13. a 14 století.....	16
5.1. Osídlení a kolonizace.....	16
5.2. Historická lokace města České Budějovice	18
5.3. Město ve 14. století.....	21
5.4. Vznik farní sítě a církevní správy	24
5.4.1. Stručná charakteristika lokální církevní správy.....	24
5.4.2. Klérus ve farnosti sv. Mikuláše	26
6. Stavební popis dnešního stavu chrámu sv. Mikuláše	30
7. Chronologické vymezení nejstarších objektů města.....	33
7.1. Určení nejstarších dochovaných fragmentů zdiva v rámci města.....	33
7.2. Zvíkovský purkrabí Hirzo.....	34
7.3. Stavební vývoj chrámu sv. Mikuláše.....	35
7.3.1. Jak stavbu ovlivňovala historie města	35
7.3.2. První stavební fáze 1265 – 1297.....	38
7.3.3. Druhá stavební fáze 1297 – 1337.....	40
8. Geologie a její vliv na výstavbu města a chrámu	44
8.1. Detailní popis geologického podloží chrámu sv. Mikuláše a předpokládaná hloubka založení základové spáry	44
8.2. Uměle vytvořená svrchní geologická vrstva.....	45
8.3. Lokalizace nejstarších lomů českobudějovické pánve:	46
9. ZÁVĚR	48
10. Přepisy často používaných pramenů.....	50
11. Příloha.....	55
11.1. Seznam literatury	55
11.2. Seznam pramenných edic	57
11.2. Seznam vyobrazení	58
10.3. Seznam zkratek	59

1. ÚVOD

Na téma jihočeské přemyslovské gotiky bylo mnohými badateli vydáno již mnoho publikací, které ji rozebírají, jak po historické, tak po estetické stránce. Přesto se tak rozsáhlé téma ještě nepodařilo plně vyčerpat a zdaleka všechny stavby, které do tohoto období patří, nejsou dostatečně probádány. Katedrální chrám sv. Mikuláše, který po staletí byl pouze farním kostelem v regionálně důležitém městě České Budějovice, je jednou z mnoha perel, které se před badateli ještě stále schovávají. Snad pro svou barokní přestavbu a nebo pro nevraživost, která panovala za doby totality mezi kapitulou a tehdejšími komunistickými úřady, nebyl nikdy vypracován důkladný stavebně historický průzkum tohoto chrámu. Ideálním, ale dnes již promeškaným okamžikem pro tento počín, byla přestavba sakrálního prostoru kolem roku 1969. Zde zjevně nemněl státní aparát žádnou šanci pro prosazení svých zájmů. Zdejší kapitula a biskup měli relativně silné postavení. Není se čemu divit, vždyť diecéze byla ještě pevně vedena Mons. Dr. J. Hlouchem a jeho tehdejším sekretářem Mons. Dr. A. Vlkem. Tito vysoce schopní klerici prosadili, navzdory protestům Krajského ústavu památkové péče, přestavbu sakrálního prostoru katedrály v modernistickém duchu druhého vatikánského koncilu. Přestavba interiéru byla započata roku 1969 a dokončena až po dlouhých dvou letech. Z hlediska liturgiky mohl být tento počín pro farnost přínosem, ale z pohledu památkové péče se spíše jeví jako katastrofa. Ve 20. století byla ještě jedna úprava sakrálního prostoru, která probíhala kolem roku 1912.¹ Po těchto stavebních úpravách se nám dochovala detailní plánová dokumentace chrámu před provedením a po provedení stavebních prací. Je zarážející, že po roce 1912 již nikdy nedošlo k zhotovení tak komplexních stavebních výkresů nebo k přesnému zaměření vnitřního chrámového prostoru. Přesnost zmíněné plánové dokumentace mi umožnila porovnávání jednotlivých stavebních etap kostela a jejich následné rozdělení v závislosti na zpětné reflexi prováděné pomocí dochovaných psaných pramenů. Pro nedostatek soudobé literatury, která by se zabývala mým tématem jsem byl donucen některé pasáže v této práci opírat o ryze technické vědomosti, kde jsem si pomáhal nejen stavebními normami (ČSN), ale i s nepublikovanými geologickými zprávami a jejich aplikaci za pomoci odborné konzultace s místními geologickými pracovišti. Pro měření a následné zakreslování jednotlivých přechodů stavebních etap jsem

¹ Jediné záznamy o této činnosti jsou zaznamenány v geodeticko – stavebním zaměření stavby z roku 1925; plány jsou uschovány v SOkA České Budějovice, fotografie chrám sv. Mikuláše, karton 111-113.

mnohdy používal trigonometrických výpočtů a principů používaných v geodézii. Stav církevního archívu kapituly i jí předcházející farnosti je dnes ve velmi žalostném a neutříděném stavu, proto se omlouvám, že budu citovat archiválie, které budou specifikovány jen svým obsahem a umístěním v instituci spravovanou českobudějovickou diecézí.

2. Současný stav probádání

Katedrálí chrám sv. Mikuláše v Českých Budějovicích je dnes z církevního hlediska jednou z nejvýznamnějších staveb Českobudějovické diecéze, však badatelské zpracování jeho ranné historie je dnes na stejné úrovni jako v polovině 20. století, kdy publikoval Vladimír Denkstein svou ne příliš rozsáhlou monografii o katedrále sv. Mikuláše.² Tato útlá kniha byla komplexním souhrnem jeho badatelské činnosti, kterou měl kolem zmíněného kostela a zároveň i syntézou jeho článků, které publikoval mezi léty 1932 – 1935 v regionálních katolických novinách Farní věstník pro České Budějovice a okolí. Roku 1942 vyšel V. Denksteinovi rozšířený dotisk téže knihy. Denksteinovým neodepřitelným přínosem je syntéza literatury, která se kostelem sv. Mikuláše zabývala v 19. století a první polovině 20. století. Většina této literatury byla zničena nebo ztracena v období druhé světové války. Přeživší zbytek tohoto fondu byl zničen za povodní roku 2002, kdy byla vytopena většina depozitářů, jak Jihočeské vědecké knihovny, tak i českobudějovické Městské knihovny. V období komunismu byl statutární, neboli sídelní chrám českobudějovického biskupa ne příliš vyhledávaným tématem pro psaní monografií. Důvodem byl značný tlak vyvíjený komunistickou stranou a následná cenzura odborné literatury. Proto se mnou sledovaný kostel objevoval v odborné literatuře jen jako podkapitola v souhrnných publikacích o jihočeské literatuře a v historických publikacích majících za cíl, ukázat celkovou historii města České Budějovice nebo českobudějovický región. Tyto monografie a články v odborných periodikách, však jen zřídka přinášely nějaký nový poznatek k stavební historii chrámu. Většiny z nich byly jen citacemi již publikované literatury, nejčastěji již zmíněné Denksteinovi knihy³. Výjimkou byl snad jen Prof. Jiří Kuthan, který ve svých monografiích často odkazuje na pramenné

² DENKSTEIN 1942.

³ DENKSTEIN 1942.

edice, což mi značně ulehčilo zpracování archiválií. Po roce 1989 se stísněná situace uvolnila a umožnila vydání i publikací, které se sice také převážně zabývají historií města České Budějovice, ale s ohledem na kostel sv. Mikuláše. Tato literatura není pro mou práci skoro žádným přínosem, protože je většinou psána pro širokou veřejnost a nebo pro odborníky zabývající se obdobím novověku. Nejkomplexnější práce, která se dotýká chrámu sv. Mikuláše je odborný článek publikovaný Mgr. Adámkem roku 1993 v regionálním periodiku Jihočeský sborník historický.⁴ Tento článek je zaměřen na problematiku oltářních fundací a beneficí při chrámu sv. Mikuláše ve 14. století. V jeho úvodní stati je umístěna kritika na nízkou úroveň zpracování pramenné literatury vázající se na tento chrám, s kterou plně souhlasím. Adánek většinu svých poznatků opírá o zachované listiny a jejich věrné opisy, tak zpracovává převážnou část pramenů z druhé poloviny 14. století.

Nízký počet titulů, které by se zabývaly problematikou mojí práce je umocněn liknavostí pracovníků Jihočeského muzea, kteří pod vedením Mgr. Zuzany Thomové prováděli v letech 2001 a 2005 záchranný archeologický výzkum v přílehlém okolí dnešní katedrály sv. Mikuláše. Dodnes nepublikovali ze svého průzkumu ani jeden článek. Jejich průzkumy nejsou uvedeny ani ve výročních zprávách Státního archeologického ústavu v Praze, kam by měly být podle zákona zasílány alespoň krátké zprávy o odborné archeologické činnosti za jednotlivé kalendářní roky s maximálním zpožděním jeden rok. Do jejich nepublikovaných deníků a nálezových zpráv mi bylo zamítnuto nahlédnutí již zmíněnou Mgr. Thomovou s argumentem, „podle zákona nemusím do svého výzkumu pustit nikoho a nikdo mě k tomu nedonutí.“ Jsem přesvědčený, že poznatky, které byly zjištěny v těchto výzkumech, jednou budou velikým přínosem pro lokalizaci původního půdorysu chrámu sv. Mikuláše. Díky svému zaměstnání na českobudějovickém biskupství ve funkci biskupského dokumentátora mi byl umožněn přístup do všech církevních archivů a knihoven, které jsou v církevní zprávě nebo jsou zapůjčeny státním institucím. Českobudějovické pracoviště památkového ústavu k mému překvapení ke katedrále sv. Mikuláše vlastní jen kopii záznamu o schvalování přestavby liturgického prostoru z roku 1967 a sadu fotografií interiéru, z téhož roku, zhotovenou před zmíněnou přestavbou. Stavebně historický průzkum nebyl památkovým ústavem dle jejich dokumentace nikdy zhotoven. Biskupský archiv, který je veden P. Kulhánkem má své nejstarší záznamy z období po druhé světové válce a jejich obsah byl pro mou práci nepoužitelný, poněvadž je zaměřený na shromažďování smluv, údajů o kléru a inventářů majetku. Nejdůležitějším zdrojem informací byly pro mě přepisy a překlady listin, které

⁴ ADÁMEK 1995, 34–72.

byly publikovány v CDB,⁵ RBM⁶ a komplexní soupis listin vydaný roku 1901 Karlem Köplem v publikaci *Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen*.⁷ Köpl zde přepisuje všechny listiny týkající se města České Budějovice z rozmezí let 1251 – 1391 a ke každé z nich připojuje krátký regest v německém jazyce. Je jen málo listin, které by nebyly přepsány do dnes používané latinky. Systematické utřídění archivních fondů a jejich dostupnost badatelům je v oblastních pracovištích jihočeského archivu, zejména v Českých Budějovicích a Třeboni na velmi vysoké úrovni. Nejdůležitější pramenné záznamy, nebyly nikdy publikovány a jsou shrnuty ve třech knihách opisů listin zhotovených při farnosti, jako záznam nejceněnějších majetkoprávních listin.

Nepsané prameny města České Budějovice jsou shrnuty v Bůžkově třetím svazku *Historického atlasu měst České Republiky*,⁸ který je sice dobrou syntézou map a vedut a dobrým badatelským zdrojem, ale pro mou práci je spíše méně důležitý, poněvadž většina mapového vedutového materiálu zde zachycuje kostel již v období, která jsou mimo rámec mého bádání. Jedinou výjimkou je pro mne jeho vyobrazení císařského prvního otisku stabilního katastru města z roku 1827.⁹

Ostatní literatura, z které čerpám je převážně zaměřena na historickou koncepci Čech v 13. a 14. století. V tomto okruhu literatury je mnoho titulů, které mi dopomohly přiblížit tehdejší společnost v souvislosti s vnímání církve a její transformace uspořádání na přelomu již zmíněných století.

Do této práce používám všechnu literaturu, která souvisí s tématem mé bakalářské práce. Je však možné, že existují tituly, které se mi nepodařilo, pro její nízkou dostupnost, nebo jejich nízkou citovanost nalézt.

⁵ CDB IV/1.

⁶ RBM I. et RBM II.

⁷ KÖPL 1901.

⁸ BŮŽEK 1996.

⁹ BŮŽEK 1996, 4.

3. Stručná historie katedrály sv. Mikuláše od vzniku až po současnost

Historie námi sledovaného chrámu má svůj počátek u samého zrodu královského města Českých Budějovic. Není totiž pochyb, že pro tak velký stavební objekt byla vymezena parcela již v prvních plánech města a že výstavba chrámu byla započata společně se zahájením výstavby města. Tato stavební realizace chrámové stavby se zřejmě potýkala v 70. letech 13. století s velkými finančními problémy, které zřejmě pozastavily chrámovou výstavbu. Tato finanční tíseň je pro objasnění nejstarších dějin kostela klíčovou, poněvadž je zároveň i první písemnou zprávou,¹⁰ která nám nejen ukazuje souvztažnost stavby sv. Mikuláše s městem, ale i nepřímo datuje některé části stavby.¹¹ Chrám byl dokončen až v první polovině následujícího století. Přesné určení data je však rozporuplné. V. Denkstein datuje termín dokončení těsně před rok 1337 a opírá se přitom o listinu ustanovující třetího kaplana k námi sledovanému chrámu.¹² Tato listina dnes již neexistuje, ale existují i jiné písemné listiny nepřímo ukazující pravost, této Denksteinovi teze. Další možností je, že stavba byla dokončena až někdy před rokem 1350, poněvadž od tohoto roku se nám v archiváliích objevují majetkové listiny zmiňující se o oltářních beneficiích.¹³ Jejich počet silně narůstá, ale dle mého názoru je tento nárůst spjat s narůstající ekonomickou silou města a farnosti. Na počátku 16. století mezi léty 1518 – 1535 byla chrámová stavba přestavěna v pozdně gotickém duchu. O této stavbě toho víme již více díky Willenbergově vedutě,¹⁴ zhotovené k datu 1602. Ta nám vyobrazuje panoramatický pohled na České Budějovice ze západní strany. I tato velkolepá stavba byla zničena, nikoliv přestavbou, ale požárem, který propukl 24. června 1641. Spálený kostel musel se svou obnovou počkat až do 1. prosince 1641, kdy se na místo rekonstrukce započalo s jeho celkovou barokizací. Přestavbu vedli dva stavebníci italského původu Jan Ciprianger a Francesco Canevale.¹⁵ Stavební práce byly ukončeny až k 4. listopadu 1649.¹⁶ Chrámová stavba byla tedy přestavěna v duchu ranného umírněného baroka. 5. prosince 1783 bylo ustanoveno, že se rozdělí pražská arcidiecéze na dvě samostatné

¹⁰ KOLDA 2003, 37.

¹¹ Viz podkapitola 10. Přepisy často používaných pramenů, Inv. č. 2, 50 f. et. KÖPL č. 10, 16.

¹² DENKSTEIN 1942, 4.

¹³ Městský archiv České Budějovice.

¹⁴ Strahovská knihovna, Veduty měst a hradů, Jan Willenberg, sign. DT130, fol. 23r.

¹⁵ DENKSTEIN 1942, ff.

¹⁶ DENKSTEIN 1942, 8.

diecéze. Přičemž hlavním městem nově vzniklého církevně-správního celku se staly České Budějovice.¹⁷ Však oficiální ustanovení nové diecéze je udáno až papežskou bulou Pia VI. z 20. září 1785. Tato listina mimo jiné ustanovuje za katedrální chrám námi sledovaný kostel sv. Mikuláše. Od tohoto data jsou ke katedrální farnosti dochovány záznamy o všech klericích a kapitule.¹⁸

Dalším převratným datem pro katedrální chrám byl rok 1899, kdy byl jmenován za děkana kapituly P. Wonesch, který se stává roku 1909 proboštem svatomikulášské kapituly.¹⁹ Tento klerik inicioval spolu s otcem biskupem přestavbu, jak interiéru, tak i exteriéru katedrálního chrámu. Však samotná přestavba byla až na malé výjimky jen úpravou sakrálního prostoru spojeného s novou umělecko-historickou koncepcí chrámu. Nové prvky jsou sice tvořeny jako historizující části interiéru, ale nesli v sobě i duch moderní secese. Na druhou stranu byly v exteriéru presbytáře poprvé přiznány ostění raně gotických oken.

Dodnes poslední zásah do stavebních konstrukcí byl proveden až mezi léty 1969 – 1971, kdy byl chrám opravován a zároveň necitlivě modernizován v modernistickém duchu nedávno ukončeného koncilu.²⁰ Je pravdou, že se kostel upravoval podle nových liturgických potřeb, ale vyprázdňení a zjednodušení interiéru je od té doby zdobeno jen architektonickým členěním a fragmenty barokní a historizující výzdoby. Hlavním důvodem takového rozsahu prací byla, jak se již zmiňuji v úvodu, intervence tehdejšího biskupského sekretáře Miloslava Vlka.

Je mnoho dat a osobností spjatých s chrámem sv. Mikuláše, která jsem v této podkapitole vynechal, protože mi připadala pro zkrácenou stavební historii chrámu nepodstatná nebo zavádějící. Po výše zmíněných datech a událostech této podkapitoly je patrné, že je u chrámu sv. Mikuláše nemožné rekonstruovat jeho stavební vývoj bez většího použití interdisciplinárních věd.

¹⁷ KADLEC 1995, 23.

¹⁸ Biskupství České Budějovice, biskupský archiv, Kniha kněží, sv. II.

¹⁹ Biskupství České Budějovice, biskupský archiv, Kniha kněží, sv. II. 25 f.

²⁰ Druhý vatikánský koncil, zahájený 11. října 1969 a zakončený 8. prosince 1965.

4. Topografie:

4.1. Topografie Českobudějovické pánve z historického hlediska

Město České Budějovice se již od poloviny 60. let 13. století rozkládá na soutoku dvou řek Vltavy a Malše. Obě řeky svými toky obkličovaly město ze tří světových stran a tak město bylo založeno na pomyslném poloostrově. V blízkosti města se nacházely ne příliš rozsáhlé mokřady, vedlejší a slepá ramena řek, ale i úrodná pole a lesy. Z geologického hlediska se město rozkládá na přelomu jižní a střední části českobudějovické pánve, která v těchto místech tvoří rovinatý terén, který se jen lehce svažuje směrem k řekám. Pánev si můžeme představit jako lehce zvlněnou rovinu, která je podél svého obvodu lemována pahorkatinami a pohořími. Ze strategického hlediska je město umístěno na výhodném místě, ale vybudování osídlení na soutoku dvou řek mělo značné nevýhody pro normální život obyvatel. Rozvodňování toků zejména při tání sněhu způsobovalo zaplavení města a podloží, na kterém byly vybudovány jak domy, tak i opevnění. Podloží z geologického hlediska se při povrchu skládalo z málo únosných naplavenin. Pod nimi se nachází vysoce únosné, ale i propustné štěrky.²¹ Problémy záplav se snažil kompenzovat již stavitel města Hirzo pomocí tvoření násypů a zvyšováním úrovně terénu města. Alespoň tuto informaci se dočteme skoro v každé publikaci o Českých Budějovicích. Bylo by hloupé si představovat nynější úroveň ulic za stejnou jako v druhé polovině 13. století, ale spíše jen jako lokální navyšování terénů na jednotlivých parcelách, které probíhalo od vzniku města, až dodnes. Dalším aspektem souvisejícím s podložím města a chrámu sv. Mikuláše se věnuji v kapitole o geologii.²²

Je patrné, že při budování městského opevnění bylo využito jednoho slepého ramene Malše, které se nacházelo východně od parcely města. Prodloužení jeho slepého koryta do Vltavy se odvodnila část půdy a zároveň se i zvýšila bezpečnost města, protože toto spojení toků vytvořilo přirozenou překážku z poslední přístupné strany a město bylo obklopeno vodou ze všech světových stran. Podle písemných zpráv v blízkosti města existovalo již od první poloviny 13. století osídlení,²³ dnes nazývané Staré město, které

²¹ DOMÁČÍ 1981, 33.

²² Viz podkapitola 8.1. Detailní popis geologického podloží chrámu sv. Mikuláše a předpokládaná hloubka založení základové spáry 44 f.

²³ KÖPL 1901, č. 3, 1. et KÖPL 1901, č. 4, 2. et KÖPL 1901 č. 5, 2 f.

bychom mohli nalézt kilometr severně od historického jádra města v blízkosti kostela sv. Jana Křtitele a sv. Prokopa.²⁴ Vzdálenost těchto aglomerací od sebe nám ukazuje, že v blízkosti města byla jak zemědělská půda, která spadala pod zeměpanské osídlení, tak i půda patřící městu. Však krátce po založení byla tato roztržitost města vyřešena tím, že bylo Staré Město násilně vyvlastněno a přičleněno k Českým Budějovicím.²⁵

Ostatní panská sídla nacházející se v Českobudějovické pánvi byla budována až po roce 1370, snad jedinými výjimkami byl dnešní Rudolfov, Hluboká nad Vltavou a Rožnov. Pozemky, které k nim patřily ještě nebyly v 60. letech 13. stol. zcela obhospodařovány a tak Českobudějovickou pánev převážně pokrývaly lesy, kterých ubývalo s postupným nárůstem osídlení přilehlého okolí města malými osadami a vesnicemi. Další nevýhodou tohoto umístění města mohl být v prvních letech výstavby nedostatek lomového kamene, který pro absenci lomů musel být dovážen z ne moc kvalitních rulových a pararulových revírů, které se vyskytují převážně na Rudolfovsku a Hlubocku.²⁶

4.2. Topografie Českobudějovické pánve z pohledu geologie

Českobudějovická pánev je geografické označení pro území, které je ohraničeno ze své východní strany Lišovským prahem; ten jej odděluje od pánve třeboňské. Severní strana je vymezena dvěma pahorkatinami, vltavotýnskou a táborskou. Západní část pánve je ohraničena bavorskou pahorkatinou, která přechází v pahorkatinu prachatickou, jejíž součástí tvoří Blanský les. Jižní a poslední přirozená hranice pánve je tvořena podhůřím Novohradských hor. Historická část města Českých Budějovic se rozkládá v jižní části této pánve v nadmořské výšce 387 – 388 m.n.m.

Podloží města je z geologického hlediska utvořeno z masivní vrstvy naplavenin, neboli tercierních sedimentů. Tyto sedimenty se převážně skládají z jílu s proměnlivým poměrem písčitosti, jílovců a pískovců, které se nacházejí až v hloubce 5 – 8 metrů pod dnešním terénem. Mocnost sedimentární vrstvy, neboli výškový rozsah měřený na geologickém řezu, přesahuje 300 metrů. V nadloží sedimentární vrstvy se nachází

²⁴ LAVIČKA 2005, 20-44.

²⁵ KUTHAN 1975, 159 f.

²⁶ VRÁNA 1980, 23 et SUK 1981, 25.

takzvaná kvarterní vrstva, která byla utvořena v období čtvrtohor postupným naplávováním způsobeným povrchovými vodami. Tato vrstva se skládá z písků o různé zrnitosti a hlouběji přechází v písčité šterky. V nivách výše uvedených toků, stejně jako ve starých korytech řek, se nacházejí písky a šterkopísky, které přecházejí v takzvané zabahněné jíly. Nad těmito sedimentárními vrstvami se nachází poslední uměle vytvořená vrstva. Ta vznikala v průběhu staletí umělým zvyšováním úrovně parcel, ke kterému docházelo při výstavbě jednotlivých domů a jejich postupným přestavováním.²⁷ Pro nesouvislé vytváření této vrstvy je její strukturální složení velice různorodé a těžko datovatelné. Z tohoto důvodu této problematice věnuji jednu podkapitulu.²⁸

4.3. Pramenný materiál

4.3.1. Písemné prameny

Listiny vztahující se k chrámu sv. Mikuláše jsou většinou umístěny v městském okresním archivu České Budějovice.²⁹ Menší část listin je pak uložena v krajském archivu Třeboň.³⁰ Přepisy a regesta originálů listin jsou poměrně dobře zpracovány a skoro komplexně publikovány v Köplově monografii, která je psána jako celková pramenná edice českobudějovických listin z rozmezí let 1251 – 1391.³¹ Dále se přepisy listin nacházejí i v dalších pramenných edicích, jako jsou RDB a CDB. Z tohoto důvodu je jen málo listin vztahujících se k chrámu sv. Mikuláše ve 13. a 14. století, které by byly ještě archivně nezpracované nebo nejsou v registové podobě v latinském, německém či českém jazyce. Výjimkou je jen pár fondů v českobudějovickém městském archivu.³²

Z druhé poloviny 13. století se nám o chrámu sv. Mikuláše dochovala jen jedna písemná zpráva, která je datována k 3. 4. 1297. Tato listina není důležitou z badatelského hlediska pro poznání nejstarší historie farnosti, ale měla svým obsahem veliký význam pro farnost samotnou. Proto se nám dodnes dochovala i v opise,³³ který je identický s jejím

²⁷ GABRIELOVÁ 1981, 10-34.

²⁸ Viz podkapitola 8.2. Uměle utvořená svrchní geologická vrstva, 44.

²⁹ SOKA České Budějovice, Děkaný úřad České Budějovice, sign. B 155.

³⁰ SOA Třeboň, Vyšší Brod, sign. HA/II.

³¹ KÖPL 1901.

³² KÖPL 1901, č. 77, 49.

³³ KÖPL 1901. č. 23, 14-16.

obsahem. Listina uděluje farnosti možnost udělování zvláštních odpustků a pořádání poutí. Toto povolení přinášelo v historii farnosti nemalé zisky a tudíž po několik následujících staletí byla tato listina snad i nejdůležitější písemností farnosti. Další písemné zmínky máme až z třicátých let 14. století, kdy se poprvé objevují písemné zprávy o farním kléru. Však nejdůležitější a nejucelenější okruh listin zachycující jednotlivá oltářní benefícia začíná až roku 1350.³⁴ Však utřídění tohoto okruhu listin není pro rozsáhlost samotného fondu v rámci této práce možné a na druhou stranu by se jednalo jen o přepisování již vzniklé diplomové práce Mgr. Jana Adámka,³⁵ který ji v roce 1995 publikoval.³⁶

Rozsáhlost dochovaných písemných pramenů sv. Mikuláše ze 14. století je v porovnání s dominikánským klášterem a kostelem sv. Prokopa nesrovnatelně větší, což svědčí o veliké důležitosti tehdejšího městského chrámu nejen u českobudějovických měšťanů, ale i jeho důležitosti v regionálním ohledu.

4.3.2. Nepsané prameny

České Budějovice byly v minulosti stejně často znázorňovány a zachycovány na vedutách a mapách, jako jiná města o podobném počtu obyvatel. První veduta, na níž je město zachyceno, je roku 1604.³⁷ Ta nám jako jediná znázorňuje chrám sv. Mikuláše ještě v pozdně gotické podobě, kterou získal mezi lety 1518–1535³⁸ a která byla zničena požárem 24.července 1641³⁹ a následnou přestavbou v duchu raného baroku. Willenberg zde sice zachycuje chrám již po pozdně gotické přestavbě, ale zároveň je dostatečně přesný, že se dá podle jeho vyobrazení kostela rekonstruovat za pomoci listin i podoba chrámu konce 14. století [4,5]. Pozdější veduty znázorňují České Budějovice již s barokní podobou chrámu sv. Mikuláše a tak jsou pro tuto práci nepoužitelné.

Za to první věrné půdorysné zachycení Českých Budějovic pochází z prvního vojenského (josefského) mapování, které bylo zpracováno po roce 1764. Toto mapování bylo však stejně jako druhé a třetí vojenské mapování zhotovováno ze strategických důvodů a tak je zde spíše zachyceno opevnění a reliéfní ráz kraje, nežli pro nás důležité

³⁴ KÖPL 1901. č. 77, 49-48. et Inv. č. 3.

³⁵ Tato diplomová práce byla uložena v jediném exempláři ve fakultní knihovně pomocných věd historických FF UK, ale dne je již ztracená.

³⁶ ADÁMEK 1995.

³⁷ Strahovská knihovna, Veduty měst a hradů, Willenberg Jan, sign. DT130, fol. 23r.

³⁸ DENKSTEIN 1945, 6 f.

³⁹ DENKSTEIN 1945, 8.

půdorysné zakreslení městských budov. Prvním dostatečně přesným plánem města je až císařský první otisk stabilního katastru města České Budějovice,⁴⁰ který podrobně zachycuje nejen České Budějovice, ale i farní komplex k roku 1827 [7]. V této mapě je ještě znázorněna obvodová zeď farního centra a podoba chrámu s přílehlými farními objekty.

⁴⁰ BŮŽEK 1996, 4.

5. Historie města a farnosti ve 13. a 14 století

5.1. Osídlení a kolonizace

Osídlování a kolonizace jihočeského regionu se odehrávalo již od 8. století,⁴¹ ale nemůžeme si představovat, že toto území bylo před tímto stoletím liduprázdné, bez jakéhokoliv osídlení. Podle archeologických průzkumů se v jihočeském kraji objevují i osídlení s kontinuální populací již od pravěku. Tyto aglomerace se nacházely na důležitých obchodních stezkách, které byly používány až do středověku podél vodních toků.⁴² Dokonce i v relativní blízkosti města České Budějovice byly nalezeny archeologické nálezy svědčící o pravěkém osídlení.⁴³

V průběhu 13. století se objevuje osídlení ve všech částech Čech. Tato kolonizační expanze byla přičítána tzv. středověkému klimatickému optimu. Jedná se o meteorologický pojem označující klima, které umožňovalo pro svou mírnost rozkvět zemědělství a v důsledku dostatek jídla pro obyvatelstvo. Proto mohl narůstat počet obyvatel a spolu s ním i počet případných kolonizátorů.⁴⁴ Pro vybudování města nebo kláštera, bylo zapotřebí nejen pozemků, které město materiálně zajišťovaly, ale i hojnost potravin a materiálu, který zaručoval pro příchozí obyvatelstvo materiální zajištění. Klimatické optimum nebylo hlavní hnací silou osídlování a kolonizace v 2. polovině 13. století. Důležité byly pro krále finance přicházející z kolonizované krajiny. Pro založení nových aglomerací se z praktických důvodů upřednostňovaly úrodné nížiny a oblasti bohaté na nerostné suroviny. Posledním a nikterak méně důležitým faktorem bylo upevňování vladařské moci oproti šlechtě, která se usilovně snažila na úkor vladaře si uzmout co největší část území pro své výdělky. Všechny tyto kolonizační předpoklady českobudějovická pánev splňovala.

Od 13. století se v českých zemích mění metodický postup pro zakládání nových osídlení a proměnu již osídlených oblastí, zlepšováním a kultivací krajiny pro výnosnější zemědělskou činnost. Úrodná půda se nezískává jen žďářením, postupným kácením lesních ploch a jejím následným přetvářením na ornou půdu, ale již i za pomoci vysoušení podmáčených oblastí. S prvními úspěšnými pokusy o odvodnění mokřadů se setkáváme na západě střední Evropy. Jedna z nejstarších písemně podložených správ o takovéto

⁴¹ KLÁPŠTĚ 2005, 173.

⁴² KUTHAN 1975, 35.

⁴³ ZAVŘEL 1993, 3-18.

⁴⁴ KLÁPŠTĚ 2005, 173 f.

osidlovací akci je doložena k počátku 12. století (přibližně kolem roku 1113) v severozápadních Brémách. Zde se mimo jiné poprvé objevuje i pojem lán, který byl ustanoven na délku 720 a šířku 30 královských prutů (v přepočtu asi 21 hektarů). Nový způsob rozdělování pozemků způsobil, že se jednodušeji určovalo vlastnické právo půdy a zároveň se otevřela cesta k jednoduššímu způsobu vybírání poplatků za užívání orné půdy. Ze severozápadních Brém se nové kolonizační postupy šířily do celé Evropy.⁴⁵

Důležitým předpokladem pro úspěšnou „kolonizaci“ českobudějovické pánve byl příchod dostatečného počtu řemeslných kvalifikovaných odborníků, kteří by dovedli přetvořit parcelu města nezkulturněnou půdu a lokální mokřady lemující slepá koryta obou řek na rybníky a ornou půdu⁴⁶. Podle soudobé literatury bylo město postaveno na bažinách u soutoku řek Vltavy a Malše, kde se sice zajistila pro město strategicky výhodná pozice, ale pro stavitele vyvstal složitý úkol. Vysušení a navýšení stavební plochy pomocí navezené navážkové vrstvy, ta nejen že zajišťovala suchost parcel, ale i částečně ochraňovala proti, v této době častým povodním. Podle geologických poměrů podloží města je zřejmý pravý opak. České Budějovice byly vystavěny na štěrcích, které snadno propouštějí vodu. Město možná doopravdy lokálně navyšovalo úroveň terénu, ale hladina řeky byla minimálně o 2,5 m níže oproti nynější úrovni vodní hladiny řek. Navíc navážková vrstva byla tvořena převážně sutí a kulturním odpadem souvisejícím s přestavbami domů v průběhu staletí. Tuto hypotézu potvrzují i archeologické výzkumy, které zjistily, že některé z prvních Budějovických domů byly polozemnice, které by v bažinách nemohli existovat.⁴⁷ Ve sklepeních soudobých měšťanských domů se můžeme setkat s jednoduchými odvodňovacími opatřeními.⁴⁸ Ta však souvisejí s větším zahloubením sklepů a s umělým navýšením hladin řek, která koresponduje s regulací obou toků na počátku 20. století.

Město ve 13. století nemělo majetkový zisk jen z údělných vsí a pozemků, které se kolem něho rozkládaly, ale i z obchodu a privilegií udělených panovníkem. Stávalo se ekonomickým, někdy i kulturním a hlavně vojenským centrem pro určitou část území. V našem případě město bylo poddané panovníkovi, který jej nejen zprvu finančně podporoval, ale i měl zájem, aby se stalo jeho co nejsilnější oporou v tak nestabilním kraji, jako byla jižní část jižních Čech díky činnosti rodu Vítkovců. Pro zajištění stability vlády v tomto regionu musel konstituovat své državy a tak omezit mocenskou rozpínavost rodu Vítkovců a Bavorů. Na tak složitý úkol povolal již prověřeného a velice schopného

⁴⁵ KLÁPŠTĚ 2005, 195–199. et ŽEMLIČKA 1986, 82.

⁴⁶ Rybník Krumlovský a farní rybník v blízkosti chrámu sv. Prokopa.

⁴⁷ MILITKÝ 1995 78.

⁴⁸ Firemní archiv Průzkumné práce Plachký a Škoda s.r.o., č. 5428, 3679.

stavitele a organizátora zvikovského purkrabího Hirza, který byl v regionu silnou oporou panovníka. Ale i přes tyto snahy opozice vůči Přemyslovi narůstala, jak z důvodu majetkových křivd vůči vyšší a nižší šlechtě,⁴⁹ tak i díky zastaralému modelu spravování království. Král se opíral o zastaralý knížecí model, kdy autoritativně považoval majetek šlechty za propůjčené léno, které lze libovolně feudálovi odebrat a odmítal pověřit vysokou šlechtu spoluúčastí na vládě. Tento model má své základy ještě v knížecí moci Břetislava. Šlechtě vadilo, že král by si nejráději činil nárok na jejich opory moci, jako byly hrady, vesnice a města.⁵⁰

Podobně tomu bylo i u pozemků vrchního sudí Čéče, které vlastnil v rámci tehdy ještě jen plánovaného města České Budějovice. Výměnou za tyto pozemky dostal Velešínsko.⁵¹ Král tedy své problémy v jižních Čechách řešil i pomocí nucené výměny pozemků svých věrných poddaných. Vítkovci s panovníkem nesoupeřili jen ve sféře hospodářské, ale jejich zájmy sahaly mnohem dále. Zprvu mezi panovníkem a Vítkovci nebyly žádné spory. V rámci Přemyslovi královské správy dokonce i někteří členové tohoto rodu zastávali řadu důležitých zemských úřadů. Rozpor mezi oběma stranami měl zřejmě počátek na straně Přemysla Otakara II., který se snažil upevnit svou vládu na úkor sílících rodů.

5.2. Historická lokace města České Budějovice

Z nejstaršího období města se nám nedochovalo mnoho písemných pramenů. Jsou v nich sice obsaženy zmínky o městu, ale jen částečně nám poodhalují jeho rozvoj v 13. století. Nízký počet dochovaných písemných pramenů sahá až k roku 1350, kdy se situace podstatně mění. Rozsáhlost fondu druhé poloviny 13. století je obohacena i o historické opisy již zaniklých listin. Tyto opisy pocházejí z 18. a 19. století, kdy pro hrozbu zániknutí některých písemností byly zhotoveny jejich přepisy.⁵² Problémem u tohoto fondu je, že ne všechny listiny jsou notářsky ověřenými přepisy původních písemností. Vysoký počet dochovaných listin z druhé poloviny 14. století je badateli jen málo zpracován.

Nejstarší písemné zmínky o městu pocházejí z roku 1265. První z nich je datována k 11. červenci a zmiňuje se o předání staveniště dominikánskému řádu na vybudování

⁴⁹ Čech z Budějovic, Záviš, Vilém z Poděbrad, ...

⁵⁰ ŽEMLIČKA 2005, 29.

⁵¹ KUTHAN 1975, 37.

⁵² KÖPL 1901, č. 77, 49.

kláštera⁵³ Druhá listina se svým obsahem o městu nezmiňuje, ale je důležitá jen tím, že byla sepsána a podepsána v blízkosti Českých Budějovic. Z obou listin je patrné, že město roku 1265 již existovalo, ale jestli bylo založeno k tomuto datu a nebo v roce předcházejícím se nedá přesně určit. Rok 1263 by pro založení města byl moc brzký, protože tento rok byl založen klášter ve Zlaté Koruně, jehož přípravy vedl purkrabí Hirzo, který se podílel i na přípravách a parcelaci pozemků pro město České Budějovice. Tudíž je velmi pravděpodobné, že při vzdálenosti 18 kilometrů by mohl figurovat na obou staveništích zároveň. Tato okolnost by mohla podpořit datování založení města již k roku 1264. V blízkosti nově vzniklého města stály dvě důležité osady Strodenicz⁵⁴ (dnes Rožnov), které patřily do 1. června 1259 Vítkovcům, kdy byly odkázány závětí Voka z Rožumberka klášteru ve Vyšším Brodě.⁵⁵ Až roku 1273 se podařilo tuto osadu Přemyslovi Otakarovi II. přičlenit k městu.⁵⁶ Druhá osada patřila vrchnímu sudímu Budivojovi a posléze i synovi Čěčovi. Díky jménu prvního majitele získala jméno Budoywiz. Postava Čěče není pro město nikterak nezanedbatelná, poněvadž jako vlastník zmiňované osady byl i vlastníkem půdy, která se nacházela v centru budějovické pánve. Vlastnictví této půdy je naposledy doloženo v rozmezí let 1266 – 1270 v knize světské. Je možné, že se dokonce rozkládaly v centru nově vznikajícího města,⁵⁷ proto mu byly zřejmě násilně odebrány Přemyslem Otakarem II a bylo mu přiděleno Velešínsko.⁵⁸ Protože město potřebovalo větší počet vesnic, které by svými poddanskými dávkami pomáhaly budovat město a zároveň zajišťovaly jeho základní materiální potřeby, tak Přemysl Otakar II. získal již roku 1274 pro město vesnice Plav, Záboří, Dvůr u Malše a již zmíněné Strodenice od kláštera Vyšší Brod výměnou za vsi Němčice, Vlhavy, Chrástřany a Tupesy.⁵⁹ Za Přemyslovy vlády bylo město dobře chráněno a vydržováno právy ze strany panovníka, který v něm měl oporu. Město spolu se zlatokorunským klášterem tvořilo nejjihněji zabíhající kulturně hospodářská centra do Vítkovského panství a měla podporovat již tak obtížně prosaditelné panovníkovy regionální zájmy. Město samo o sobě nemělo v 13. století až tak veliký vojenský význam, ale jeho síla byla skryta v ekonomické síle, která byla podporována různými právy. Například právo trhu mělo měšťanům zaručit kromě směny a prodeje výrobků, také i zásobování města potravinami z okolních vesnic a měst. To přirozeně stahovalo obchod z okolí do Českých Budějovic a

⁵³ Viz podkapitola 10. Přepisy často používaných pramenů, Inv. č. 1, 50.

⁵⁴ ČECHURA 1972, 58.

⁵⁵ KÖPL 1901 č. 2, 1 et KUTHAN 1975, 175.

⁵⁶ KÖPL 1901 č. 12, 7 et KUTHAN 1975, 159.

⁵⁷ KÖPL 1901 č. 1, 1 et KUTHAN 1975, 159.

⁵⁸ KÖPL 1901 č. 5, 2 et KUTHAN 1975, 159.

⁵⁹ KÖPL 1901 č. 12, 7 et KUTHAN 1975, 160.

zároveň přivádělo nové osadníky, v našem případě převážně německy mluvící. Proto České Budějovice byly svou podstatou převážně německé, neboli měli stejně jako Český Krumlov a Nové Hrady ve svém obyvatelstvu německou většinu. Za národnostní opak bychom mohli považovat Písek, Třeboň, Bosňany a Horažďovice.⁶⁰ Německá většina neměla na společnost zas tak velký kulturní vliv, jako na společnost v 19. a na počátku 20. stol. Němci se z dnešního pohledu chovali stejně jako Češi a ničím se od nich radikálně nelišili, tedy až na řeč. Hlavně jejich vnímání státnosti reflektovalo sounáležitost německé menšiny s Přemyslovci. Navíc dnešní Rakousko bylo pod správou českého krále. Ale i přes to měla církev zájem na počest'ování německých osadníků, proto dosazovala česky mluvící kleriky do jinak německých měst (Česká Lípa, Brno, Jihlava).⁶¹ Vojenskou sílu kterou chtěl Přemysl Otakar vzdorovat Vítkovcům, nemůžeme ve 13. století hledat v koncentraci obyvatelstva v nově vznikajícím městě, ale spíše v hradech. Hluboká nad Vltavou (Fauenberg), který je doložen již v 2. polovině 13. století a je též zmiňován v souvislosti s Čěcem. Roku 1265 jej Přemysl Otakar II. odňal Čěcovi ze správy a dal paradoxně do zástavy Vítkovcům.⁶²

Situace města se začala horšit spolu s obtížnou situací panovníka. Prapočátek problémů, který vyústil v několikanásobné obležení a i dobití města má počátek 12. března 1274. Tohoto dne se sešli všichni představitelé Vítkovského rodu na hradě Rožumberk, nejen aby demonstrovali soudržnost rodu, ale také aby se domluvili na společných proti panovnických zájmech. Příležitost se jim naskytla již roku 1276, kdy král bojoval s Rudolfem Habsburským a měl své vojsko vázáno na Porýní. Tehdy se k nim přidal i Broš z Rýzmburka a demonstrací vojenské síly významně přispěli k porážení Přemyslových vojsk Rudolfem Habsburským.⁶³ V květnu následujícího roku využili Vítkovci znovu situaci a pod vedením Ojíře z Lomnice oblehli České Budějovice. Tyto proti panovnické rebelie nezůstaly bez Přemyslovy odezvy, který se dočasně vojensky zmocnil Jindřichova Hradce a snad i Českého Krumlova.⁶⁴ Tento krátký panovníkův úspěch se však záhy změnil v totální porážku v chaotickém období po jeho smrti v bitvě na Moravském poli (26. srpna 1278). Jeho smrt umožnila Vítkovům nekontrolovatelný rozvoj a pod vedením Závíše z Falkelštejna i zastoupení v politice země. Finanční situace města v tomto období byla natolik vážná, že se na čas pozastavila výstavba městského chrámu sv. Mikuláše. Veškeré prostředky města zřejmě šly na dohotovení ještě nedokončeného hradebního systému. Na tuto situaci reaguje konstantinopolský patriarcha

⁶⁰ HOFFMANN 1992, 229.

⁶¹ HOFFMANN 1992, 228.

⁶² DURDÍK 1995, 53.

⁶³ KUTHAN 1975, 39.

⁶⁴ ŠUSTA 1935, 233.

Petr svým listem ze dne 3. dubna 1297. Udělením právoplatných odpustků zajišťuje chrámu sv. Mikuláše částečný příjem na jeho dostavbu, která je podle jeho slov nutná.⁶⁵ Ale ani veškeré soustředění financí a úsilí na dostavbu městského opevnění nepomohlo městu dokončit hradby včas. Záviš z Falkelšteina využil této slabiny k nočnímu přepadení a následnému vyplenění Českých Budějovic roku 1279⁶⁶. Proto k dobudování hradeb muselo dojít mezi léty 1279 – 1304. Poněvadž v září 1304 město neúspěšně obléhal Albrecht Habsburský v rámci svého tažení proti Václavovi II. Nedokončený pevnostní systém by nedokázal odolat obležení takového vojska. Období vlády Václava II. a Václava III. nebylo pro město nikterak přívětivé, protože jak jsem již popisoval, byly často ve válečném nebezpečí a opevňování města muselo být pro jeho obyvatele jednou z nejdůležitějších priorit. Dnes pro nedostatek písemných pramenů těžko určíme počet obyvatel a nebo finanční sílu tohoto města. Po násilné smrti mladého krále Václava III. 4. srpna 1306 jsou Čechy bez panovníka. Tato politická nestabilita skončila až příchodem nové vladařské dynastie.

Dynamický mocenský vzestup posledních Přemyslovců nebyl následován změnami v politickém mechanismu, který Přemyslovští králové vnímali a prosazovali stejně, jako v době 12. století, kdy byli ještě knížaty. Tento knížecí systém považoval knížete za jediného a svrchovaného představitele státu, zatím co šlechta hrála roli vykonavatele panovnické moci. Proto postupně narůstající mocenské postavení Přemyslovců nevedlo ke spojování státu na základě spoluvlády vládnoucí dynastie spolu se šlechtickými rody, ale k jejich vzepření proti panovníkovi. Odpor vysoké šlechty v průběhu 13. století je posilován nárůstem panského majetku.⁶⁷ Je tedy zřejmé, že po zavraždění Václava III. vysoká šlechta nehledala nejen dostatečně stabilní dynastii, která by usedla na český trůn, ale také takovou, která přizná šlechtickému stavu větší práva.

5.3. Město ve 14. století

Mocenská nestabilita, která vznikla zavražděním posledního mužského představitele Přemyslovského rodu Václava III. 4. srpna 1306, našla své východisko až nástupem Jana Lucemburského na český trůn roku 1310. Mladý král Jan sice získal královskou hodnost,

⁶⁵ KOLDA 2003, 37.

⁶⁶ KÖPL 1901, č. 16, 10.

⁶⁷ ČECHURA 1999, 11.

ale jeho postavení bylo komplikované tím, že oproti Přemyslovcům postrádal hospodářskou a finanční základnu, která byla rozvrácena mezi léty 1306 – 1310. Prakticky vše bylo v rukou šlechty. Dalším problémem Jana Lucemburského bylo stanovit mocenské poměry panovníka a šlechty.⁶⁸ Toto vyjednávání komplikovalo Janovo jak finanční, tak i vojenské postavení proti jeho rivalu panstvu. Hlavním předmětem komplikovaných jednání byla tzv. volební kapitulace, která měla zaručovat šlechtě, že každý nový panovník nastupující na český trůn musí potvrdit práva a privilegia, případně je rozšířit o další výsady. Tak vznikly tzv. inaugurační diplomy krále Jana.⁶⁹ Čechy 14. století jsou radikálně měněny nejen příchodem Lucemburské dynastie na český trůn, ale i změnou hospodářství. Tato změna má prapůvod v kolonizačních snahách 13. století, kdy se vytvořila pevná síť vesnic, která pomáhala spolu s dobrými klimatickými podmínkami zvýšit zemědělskou výrobu (tzv. agrární revoluce). To umožňovalo založení mnohých měst (tzv. městská revoluce),⁷⁰ Tento ekonomický vývoj vedl k hromadnému přechodu k peněžní rentě místo materiálních dávek či robotování. Poddaní se stávali čím dál tím méně závislí na vrchnosti, ale byli poddanými protože hospodařili na zapůjčené půdě. Tato hospodářská proměna byla v Čechách dokončena až ve 14. století.⁷¹ Vyšší používání měny mělo také za následek, že šlechta a města měla větší peněžní prostředky a zároveň posilovala koupěschopnost poddaných, tak se rolníci a malovýrobci stali rozhodujícím faktorem zemědělské výroby.⁷²

V období vlády Lucemburské dynastie mezi léty 1310 – 1419 dostalo město od panovníků značná privilegia. První privilegium město získalo roku 1327, kdy Jan Lucemburský osvobodil město od placení úroku a berně královské koruně za městský mlýn.⁷³ Roku 1331 udělil král Jan knězi Filipovi a Petrovi, aby při městském špitále vystavěli kapli sv. Václava a aby se stali duchovními správci městského špitálu. Tato listina zmiňuje dva kleriky, kteří s největší pravděpodobností byli i kaplany při chrámu sv. Mikuláše. Roku 1335 král Jan uznal příkoří vytvářené na město ze strany Jana z Landštejna a povoluje měšťanům z města kohokoliv vyhostit. Mohou vybírat clo z vozů, které přivážejí víno, obilí a jiné zboží do města a takto získané peníze mají využít na opravu mostu a městského parkánu.⁷⁴ Roku 1337 král Jan urovnává vztahy královských měst a královského podkomořího. Zároveň stanovuje jejich společná práva a povinnosti.⁷⁵

⁶⁸ ČECHURA 1999, 21.

⁶⁹ ČECHURA 1999, 21.

⁷⁰ ČECHURA 1999, 103.

⁷¹ ČECHURA 1999, 103 f.

⁷² ČECHURA 1999, 104.

⁷³ KÖPL 1901, č. 38, 23.

⁷⁴ KÖPL 1901, č. 47, 31.

⁷⁵ KÖPL 1901, č. 52, 34.

Roku 1339 král Jan v důsledku své finanční krize slíbil prominutí na dva roky berní a dávek, protože českobudějovičtí se zavázali, že za něj zaplatí část dluhů. Však podmínkou těchto peněžních úlev bylo, že měšťané budou opravovat městské hradby a věže.⁷⁶ Roku 1351 král Karel IV. věnoval jak městu, tak všemu měšťanstvu privilegia, která nařizovala všem kupcům vezoucím zboží od Freistadtu do Čech, aby v Českých Budějovicích na 3 dny složili své zboží; po svátku letnic (seslání Ducha svatého) mají být ve městě výroční trhy řídící se podle zvyklostí a práv Starého Města pražského; měšťané jsou osvobozeni od cla v městech: Netolice, Vodňany, Týn (nad Vltavou), Chvalšiny, Dolním Bukovsku, Lišově a Trhových Svinech; dále uděluje mílové právo znamenající, že v okruhu jedné míle nesmí být žádné krčmy, pekařství, ševcovství, kovářství, řeznictví a další řemeslníci konkurující městským živnostníkům; měšťané jsou po právní stránce podřízeni jen městskému rychtáři a měšťané smí zadržovat své dlužníky.⁷⁷ Roku 1358 král Karel uděluje městu výsadu skladu zboží.⁷⁸ Roku 1359 povoluje Karel IV. městu vybírat daň z přiváženého zboží, aby mohl splatit dluh 109 grošů. Ten vznikl koupí domů na parcele dnešního náměstí. Král zbořením této zástavby získává parcelu k vybudování dnešního pravidelného náměstí.⁷⁹ Roku 1366 panovník umožňuje měšťanům plavit náklad po řece Vltavě.⁸⁰ Městu bylo uděleno ještě mnoho práv listinami z let 1377, 1381, 1385, 1390, 1393 a 1396. Tato panovnická privilegia umožnila městu ve 14. století hospodářský rozkvět, který se na chrámu sv. Mikuláše od roku 1350 projevil nárůstem počtu oltářů.⁸¹ O rozkvětu Českých Budějovic ve 14. století svědčí skutečnost, že byly považovány společně s Plzní, Chebem, Kutnou Horou a snad i Hradcem Králové za velká města, neboli, že jejich počet obyvatel sahal nad 4000 obyvatel. Zato konkurenční a starší město Český Krumlov se do husitské revoluce nedovedlo odpoutat přes magickou hranici 2000 obyvatel, tedy zůstalo jen městem středním.⁸² Je patrné, že by bez nově příchozích obyvatel České Budějovice nedokázaly udržet tak vysokou populaci obyvatelstva, a tak byl nárůst počtu jejich obyvatel podmíněn množstvím nově příchozích lidí z venkova.⁸³ To je výrazná změna v chování obyvatel, kteří již v okolí námi sledovaného města nezakládají jen nové osady, vesnice atd., ale dokonce se již z těchto osad začínají stěhovat do přirozených regionálních městských center.

⁷⁶ KÖPL 1901, č. 57, 37.

⁷⁷ KÖPL 1901, č. 81-84, 53.

⁷⁸ KÖPL 1901, č. 104, 71.

⁷⁹ KÖPL 1901, č. 136, 83

⁸⁰ KÖPL 1901, č. 139, 93

⁸¹ ADÁMEK 1995, 35.

⁸² HOFFMANN 1992, 216.

⁸³ HOFFMANN 1992, 217.

5.4. Vznik farní sítě a církevní správy

5.4.1. Stručná charakteristika lokální církevní správy

Ve 13. století prochází česká církev správní transformací, která byla započata již ve století předcházejícím a jejíž zakončení bychom mohli dát až do počátku 14. století.⁸⁴ Na samém počátku byl Wormský konkordát,⁸⁵ který jako první poukazoval na potřebu zmenšení vlivu feudálů na instalace církevních úřadů, ale hlavně se snažil řešit vztah nároků feudálů na církevní majetek a chod farností.⁸⁶ To bylo druhotně spjato i s financováním farností. Problém byl v desátkovém systému, který pokavad' byl odváděn, tak z něj odcházela jedna třetina biskupovi a dvě třetiny šlechtici, jemuž patřilo patronátní právo nad kostelem. Feudál poté z tohoto výnosu financoval farnost.⁸⁷ Díky intervencím církve se jednotlivé reformní kroky dařily lokálně prosazovat již ve 13. století. Například král Přemysl Otakar II. povolil pražskému biskupovi Ondřejovi a jeho nástupcům manipulaci, jak s nižším, tak i s vyšším klérem. Také bylo slíbeno, že církev si smí ponechat desátky v plné výši.⁸⁸ Na druhou stranu víme, že Přemysl Otakar II. církevní majetek chránil, ale zároveň jej měl jako svou finanční rezervu s kterou mohl disponovat.⁸⁹ Tento názorový rozpor ve vnímání církevního majetku trval až do poloviny 14. století, kdy církev byla mnohem silnější⁹⁰ a panovnický systém vlády byl již nastaven jinak.

Církevní správa byla již od 12. století rozčleněna kromě diecézí i na menší církevně správní celky nazývané arcijáhenství, která byla pod přímou správou biskupa diecéze a usnadňovala mu kontrolu kněžstva a farností v celé jeho diecézi. Ale v nastávajícím století bylo zřejmé, že arcijáhenství, jako správní celky nestačí a tak byly zřízeny další správní instituce nazvané děkanáty. Touto institucí chtěl biskup upevnit svou moc i nad venkovskými kněžími, kteří byli ve 13. století ještě značně závislí na městských majitelích. Proto děkanáty tvořily mezičlánek mezi arcijáhenstvími a venkovským klérem. Představitelem děkanství byl děkan, který byl pověřen ke všem vyšším nařízením v rámci svého děkanátu, proto byl důležitou správní mocí biskupa.⁹¹ Zřizování těchto institucí nebylo lehkým úkolem, protože souviselo s osamostatňováním církve od feudálního i

⁸⁴ POLC 1999, 44 f.

⁸⁵ Konkordát zasedal roku 1221 a 1222.

⁸⁶ KADLEC 1987, 137 f.

⁸⁷ KADLEC 1987, 139.

⁸⁸ KADLEC 1987, 139.

⁸⁹ KADLEC 1987, 147.

⁹⁰ POLC 1999, 44 f.

⁹¹ KADLEC 1987, 149.

královského vlivu. Snad proto máme o zřizování děkanství jen málo informací. První zmínky jsou již z poloviny 13. století, však plné dokončení sítě děkanských úřadů je řazeno až do poloviny následujícího století. Je patrné, že zřizování sítě děkanství i arcijáhensství časově koresponduje s osamostatňováním církve.

Nejstarší a církevně důležité osídlení v relativní blízkosti města bylo dnešní město Bechyně, které je poprvé zmíněno pod názvem Bechin již roku 1120.⁹² Toto královské město je pro vývoj města Českých Budějovic důležité z několika hledisek. Prvním je, že již od roku 1167 zde existovalo arcijáhensství a od první poloviny 14. století i děkanství.⁹³ Ve 13. ani 14. století není v Českých Budějovicích doložena ani jedna z těchto církevně správních institucí, proto je zřejmé, že českobudějovická farnost spadala po správní stránce pod bechyňské arcijáhensství a posléze i pod děkanství. Blízkost obou měst je příliš malá, abychom se mohli domnívat, že by i v Českých Budějovicích při chrámu sv. Mikuláše bylo ve 14. století ustanoveno děkanství. Navíc chrám sv. Mikuláše byl teprve nedávno dokončený a teprve si začínal tvořit svou ekonomickou základnu.

Nejstarší písemnou zmínkou o katedrále svatého Mikuláše v Českých Budějovicích je již několikrát zmiňovaná listina z 3. října 1297.⁹⁴ Zde patriarcha Petr spolu s třinácti biskupy a arcibiskupy uděluje městu právoplatné odpustky v určené svátky a za ustanovené služby, jakou je i pomoc na stavbě kostela. Tato informace znamená, že kostel sv. Mikuláše byl v rozestavěném stavu a zároveň s nízkými finančními příjmy, které nepokrývaly náklady spojené s chrámovou výstavbou. Zvláštní je, že se v této listině pamatuje i na údržbu a provoz stavby. V tomto roce kostel sv. Mikuláše nemohl fungovat jako centrum církevní správy pro město a přilehlé okolí. Je možné, že se k tomuto datu podařilo vybudovat faru pro kněží a kaplany, ale farní správa spadala pod jiný kostel, který stál v osadě Budoywiz, která byla vyvlastněna Přemyslem Otakarem II. Čěčovi a k městským pozemkům byla přičleněna v polovině 60. let 13. století.⁹⁵ Tento dnes již zcela filiální kostel sv. Prokopa⁹⁶ býval farním kostelem osady, která po přičlenění k městu začala ztrácet své postavení. Systematicky byla městem znevýhodňována a její obyvatelé měli nerovné postavení a práva oproti obyvatelům města. Kdy a za jakých okolností mohla církevní správa města přejít z tohoto kostela na chrám sv. Mikuláše dnes nevíme. Je ale zřejmé, že když se dostavovaly oba městské chrámy, tak kostel sv. Prokopa pomalu ztrácel své postavení, poněvadž byly jeho prostory pro městské obyvatelstvo příliš

⁹² PROFOUS 1949, 39.

⁹³ KŮČA 1996, 65.

⁹⁴ KOLDA 1901, 42–45.

⁹⁵ KÖPL 1901, č. 5, 2 et KUTHAN 1975, 159.

⁹⁶ Tento kostel je zasvěcen i Janu Křtiteli, proto je v literatuře možné jej nalézt i pod tímto zasvěcením.

malé a jeho umístění bylo za hradbami. Roku 1274 byl vysvěcen dominikánský kostel,⁹⁷ což znamená, že práce na jeho byly stavbě zhotoveny do takové míry, že se zde dala sloužit mše. V této etapě své výstavby mohl být z klášterního chrámu zhotoven jen presbytář a to prozatímně s pravoúhlým závěrem.⁹⁸ Jeho vysvěcení znamenalo pro kostel sv. Prokopa první malou újmu na svém monopolu, ale stále ještě byl farním centrem pro město. Tato situace se změnila až vysvěcením kostela sv. Mikuláše, ale jakýkoliv záznam o této události se nám dodnes nedochoval. Je ale patrné, že k vysvěcení kostela došlo ještě před jeho dostavbou, tedy před 30. lety 14. století, poněvadž se chrám světil ještě před svým konečným dokončením samotné stavby. Na druhou stranu datum svěcení nemohl být dříve než-li v 70. letech, kdy byl vysvěcen klášter. Podle první listiny vztahující se ke chrámu sv. Mikuláše⁹⁹ víme, že kolem roku 1297 měla farnost nedostatek peněz na financování dostavby kostela, což vedlo k udělení zvláštních odpustků a zavedení poutí, které měly farnosti pomoci z finančních obtíží. Tato krize svatomikulášské farnosti svědčí o tom, že město za vlády Václava II. nebylo dostatečně ekonomicky silné a zároveň bylo finančně i materiálně zatíženo budováním hradeb a obytných budov natolik, že jeho obyvatelé se ještě nemohli plně podílet na chrámové dostavbě v takové míře, v jaké by si to přál místní klér. Je možné, že ještě před rokem 1297 byl chrám vysvěcen, ale historicky se to potvrdit nedá. Dokončení chrámu sv. Mikuláše bylo nejpozději do roku 1335. Od tohoto roku nám začíná narůstat počet písemných správ o kléru. Úplné dokončení stavebních prací na městském chrámu znamenalo pro farnost sv. Prokopa ztrátu části své farnosti a následný přesun orientace farního centra na okolí města. Kostel sv. Prokopa byl od tohoto data již jen správním centrem pro necelé okolí města. Oproti tomu svatomikulášská farnost začínala nabírat na své důležitosti.

5.4.2. Klérus ve farnosti sv. Mikuláše

Farnost byla zpravidla obsazena více kleriky, přičemž se klérus skládal z jednoho faráře a více kaplanů. Kněz byl ustanovován podle patronátního práva, které v Českých Budějovicích bylo z počátku spjato s úřadem rychtáře. Ten byl zástupcem panovníka v královském městě a zároveň i vykonavatel jeho vůle. V praxi to tedy znamenalo, že

⁹⁷ KÖPL 1901, č. 13, 8.

⁹⁸ THOMA 1996, 87.

⁹⁹ KÖPL, č. 23, 14-16.

panovník nebo rychtář navrhl do úřadu nového klerika;¹⁰⁰ však před jeho instalací do úřadu musel být tento kněz schválen od světicího biskupa diecéze, pod kterou jeho nová farnost patřila.¹⁰¹ Takto nastavený systém se mění až v polovině 14. století, kdy se začíná nejen osamotňovat církev, ale i města, která již ve svém čele nechtějí mít rychtáře, ale volenou městskou radu. V tomto období dochází k rušení rychtářského úřadu a tak patronátní právo nad kostelem přechází na již zmíněné městské úřady.

Je škoda, že z 13. a 14. století se nám dodnes nedochovaly žádné listiny o instalaci kléru do svatomikulášské farnosti. Jediným vodítkem jsou pro nás oltářní benefícia, která nám dávají rozpoznat souvztažnost nárůstu kléru spolu s oltářními beneficiemi. Zvyšující se počet oltářů a desátků k nim odevzdávaným pomáhal i instalaci většímu počtu kleriků a tak i zlepšování farnosti. Však přesné datum, které by nám datovalo tento přerod městské správy, nemáme.

První nepřímá písemná zmínka o kléru pochází již z roku 1297, kdy se listina konkrétně zmiňuje o nákladech na provoz kostela, o poutích a právoplatných odpustcích. Je jisté ze zbytku listiny, že kostel byl rozestavěný a že mše měly vydělat na jeho dostavbu, ale zároveň, že k duchovní správě kostela byl již přidělen kněz, který zde dozajista pravidelně sloužil mši. Odvozovat, zda tento kněz byl jeden z kleriků též ještě nedostavěného klášterního kostela a nebo kněz z nedalekého kostela sv. Jana Křtitele a Prokopa by byl ode mne jen pokus o nepodloženou spekulaci. Z roku 1337 by podle Vladimíra Denksteina měla pocházet listina,¹⁰² která ustanovuje třetího kaplana k městskému chrámu sv. Mikuláše. To by znamenalo, že od tohoto roku byli v této farnosti čtyři klerici. Poněvadž se jedná až o rok 1337, tak je možné, že listina pocházející z roku 1335, která pověřuje kněze Filipa a Petra, aby vybudovali městský špitál, myslí těmi dvěma již ustanovenými kaplany Filipa a Petra, kteří mají být doplněni o třetího kaplana. Možné to je, ale potvrdit to nikterak nelze. Po roce 1350 se situace mění. Na listinách souvisejících s chrámem sv. Mikuláše se objevuje po jistý čas jen jeden kněz jménem Buško. Poprvé se objevuje při chrámu sv. Mikuláše již roku 1337¹⁰³ a s jeho jménem se v českobudějovických listinách setkáváme až do roku 1355.¹⁰⁴ Je možné, že v Českých Budějovicích byli dva klerici stejného jména a nebo že šlo o chybu. Ale i přesto se domnívám, že Buško byl jen jeden, jehož odchod z farnosti bych spíše řadil do období před rokem 1364. Tohoto roku totiž máme první listinu s jménem jiného kněze

¹⁰⁰ V našem případě panovníkem a nebo jeho pověřeným zástupcem

¹⁰¹ HOFFMANN 1992,

¹⁰² DENKSTEIN 1942, 4.

¹⁰³ KÖPL 1901, č. 54, 36.

¹⁰⁴ KÖPL 1901, č. 98, 62.

Bohunca.¹⁰⁵ Tento kněz se nachází na listinách až do konce století. Chrám sv. Mikuláše byl v druhé polovině 14. století důležitou církevní stavbou, která již spravovala kostel sv. Prokopa, na dnešním Starém městě, měla kapli sv. Jakuba na farním hřbitově [5], jenž lemoval chrám a po jistou dobu spravovala i městský špitál. V takovéto farnosti muselo sloužit více kleriků. Z nich máme doloženého k datu 24. dubna a 4. září 1364 Tomáše, řečeného Dubiczer, který se stal podle druhé zmíněné listiny oltářníkem při oltáři Nejsvětějšího Těla Kristova, Svatého Kříže a Jedenácti tisíc panen. Tomáš je ale doložen i jako oltářník u dalších oltářů. Dne 3. listopadu 1369 k oltáři sv. apoštolů Petra a Pavla, sv. prvomučedníků Štěpána a Martina.¹⁰⁶ Další kněz je doložen k oltáři sv. mučedníka Zikmunda, Osvalda a Brikcího. Zde je ustanoven, jako oltářník klerik Václav z Čakova (22.4. 1364).¹⁰⁷ Další zmínkou o tomto knězi je až listina z 16. července 1413, kde je stále uváděn u stejného oltáře.¹⁰⁸ Dalším knězem byl Mikuláš, který byl oltářníkem u oltáře Marie Magdalény, Marty a Lazara.¹⁰⁹ Klerik Šimon de Sweynczr (ze Svin) inicioval 6. března 1405 založení oltáře Všech apoštolů, ke kterému byl o rok později ustanoven jako oltářník Jan z Krumlova.¹¹⁰ U obou kněží můžeme předpokládat, že k chrámu sv. Mikuláše mohli být ustanoveni již před rokem 1400. Roku 1406 se setkáváme s dalším jménem, Ondřej z Chvalšín (Andrea de Chwalssin), který se stal farářem při oltáři apoštolů Filipa a Jakuba, však i zde je nejisté zda se objevuje u sv. Mikuláše ještě před rokem 1400.¹¹¹

Bohunco, Buško, Tomáš, řečený Dubiczer, Tomáš, Václav z Čakova, Mikuláš, Šimon ze Svin, Jan z Krumlova a Ondřej z Chvalšín Těchto osm kněží máme doložené mezi léty 1337 – 1406 k námi sledovanému kostelu. Je možné abych k nim přiřadil i zmiňovaného Filipa a Petra, kteří byli instalováni k nově budovanému městskému špitálu a proto snad ukončili svou službu při chrámu sv. Mikuláše. Podle výskytu jmen kleriků, na listinách, je patrné, že Buško byl ustanoven, jako farář nejpozději od roku 1337 až do nejzazšího data 1364. Tedy nejspíše 27 let. Za jeho spravování farnosti byl chrám dokončen a začal se vybavovat oltáři. Otázkou je, proč se kolem roku 1264 ztrácí, je možné, že zemřel a nebo byl pro stáří přeložen na kaplanské místo do jiné farnosti. Buškovým nástupce byl bezpochyby Bohunco, který svou pílí dovedl finančně zajistit celou farnost. Jeho úsilí je podloženo počtem oltářních beneficií a oltářů (celkem 19) ve

¹⁰⁵ KÖPL 1901, č. 123, 82 f.

¹⁰⁶ ADÁMEK 1995, 36.

¹⁰⁷ ADÁMEK 1995, 35 f.

¹⁰⁸ ADÁMEK 1995, 36.

¹⁰⁹ ADÁMEK 1995, 38.

¹¹⁰ ADÁMEK 1995, 39.

¹¹¹ ADÁMEK 1995, 41.

farnosti. Jeho odchod byl až v průběhu první poloviny 15. století. Podle písemných správ je patrné, že ke konci 14. století bylo ve farnosti minimálně sedm kněží, neboli jeden farář a šest kaplanů, což je obrovský nárůst oproti roku 1337, kdy se ve farnosti nacházel jen jeden farář a tři kaplani. Je možnost, že farnost měla po roce 1350 ještě více kleriků než o kolika máme písemné zprávy. Ale listina vydaná ke dni 13. 3. 1388 dokládá, že sladovník Mareš se zavázal dávat půl kopy grošů renty pro čtyři kaplany farního kostela. To nám ukazuje, že k tomuto roku v kostele byl jeden farář, minimálně čtyři kaplani a možná několik jáhnů. Jinak řečeno nám tato listina dokládá minimálně pět kleriků k farnímu kostelu sv. Mikuláše, ale nikterak nepodepírá teorii, že již v tomto období bylo ve farnosti více kněží. Proto se domnívám, že buďto bylo více oltářníků, z nichž jen čtyři měly vyšší kněžská svěcení a ostatní byli jen jáhny a nebo sladovník Mareš chtěl vztahoval svůj dar jen ke čtyřem kaplanům, poněvadž jeho finanční prostředky nebyly příliš vysoké na to, aby mohl pravidelně platit vyšší částku. Z těchto okolností usuzuji, že dochované listiny z tohoto období se nám jen kuse zmiňují o všech klericích farnosti, ale na druhou stranu žádného z nich neopomíjí do té míry, že bychom o něm dnes neměli žádnou, byť jen okrajovou zmínku.

Městský špitál, který byl založen roku 1327 měšťanem Zachariášem¹¹² a o němž jsem se již zmiňoval v této kapitole, byl dozajista pod správou městské farnosti sv. Mikuláše. O tom svědčí i fakt, že kaplani Petr a Filip z městského chrámu žádají panovníka o přidělení pozemků, které by pomohly financovat městský špitál.¹¹³ Později se i kaplan Filip horečně snaží iniciovat výstavbu špitální kaple sv. Václava.¹¹⁴ V listině vydané k 20. 1. 1358¹¹⁵ je kněz Filip titulován, jako zakladatel městského špitálu a kostela sv. Václava. Později dokonce došlo i k propojení úřadu městského faráře s úřadem rektora špitálu. Prvním rektorem se stal samozřejmě za zásluhy kněz Filip¹¹⁶. Což je nezvratný důkaz o propojenosti obou institucí v rámci 14. století. Je tedy zřejmé, že špitální kostelík sv. Václava byl součástí farnosti sv. Mikuláše a tudíž i klérus sem mohl být přidělován přes tuto farnost. Další institucí, která byla nejspíš úzce spjata s městskou farností sv. Mikuláše je úřad městského notáře, který mohl být obsazován ve 13. a 14. století i městskými kněžími.¹¹⁷ Ale problematika propojení těchto úřadů je natolik složitou a obsáhlou, že se ji v této práci nemohu věnovat.

¹¹² KÖPL 1901, č. 38; 23.

¹¹³ KÖPL 1901, č. 41, 25 f.

¹¹⁴ KÖPL 1901, č. 44, 28 f.

¹¹⁵ KÖPL 1901, č. 103, 70 f.

¹¹⁶ PLETZER 1994, 191.

¹¹⁷ ŠIMEČEK 1967, 31 f.

6. Stavební popis dnešního stavu chrámu sv. Mikuláše

Chrám sv. Mikuláše je statutární katedrálou českobudějovické diecéze. To znamená, že její architektonická dispozice nenese všechny znaky náležící k typu stavby, která je obecně nazývána katedrálou, ale že je hlavním kostelem českobudějovické diecéze a zároveň sídelním chrámem českobudějovického biskupa. V rámci městské zástavby se rozkládá na jemu vyčleněném severovýchodním rohu náměstí Přemysla Otakara II., na místo jednoho bloku ulic. Toto místo mu bylo vyhrazeno při plánování města na počátku šedesátých let 13. století [8].

Půdorys chrámu sv. Mikuláše je orientován presbytářem na východ a hlavním vstupem na západ. Parcela, kterou kostel zabírá, je 51,8 metru dlouhá a 21,3 metru široká [1,5]. Její půdorysná koncepce by se dala popsat, jako trojlodní pseudobazilika s dlouhým presbytářem a dvěma postraními kaplemi navazujícími na vedlejší lodě. Hlavní loď je 8,6 m široká, 29,9 m dlouhá a 18,1 m vysoká. Boční lodě jsou jen 11,1 m vysoké, 6,5 m široké a 29,9 m dlouhé [3]. Všechny tři lodě jsou zaklenuty raně barokní valenou klenbou s lunetovými výsečemi a falešnými pasy, které jsou iluzivně provedeny ze štuky. Každá z kleneb má na sobě tři zmiňované pasy, které jsou zakončeny v masivní římsě lodi. Ta se nachází v místě, kde je zároveň i pata klenby. Však v místě setkání konce pasu je vždy římsa obohacena o mohutnou hlavici, která dynamicky vystupuje z horizontální linie do prostoru. Zajímavostí je, že propojení hlavice a římsy je odlišně řešeno v hlavní lodi a lodích bočních. Klenby všech tří lodí jsou vynášeny šesticí pilířů čtvercového půdorysu, o straně 1,62 m, členěného pilastry o šíři 30 cm.

Presbytář je podélného půdorysu, o délce 11,9 m, bez vítězného oblouku, zaklenut valenou klenbou a s tříbokým uzávěrem [1,2]. Klenba presbytáře je vystavěna na rozponu 6,48 m, což je 12 cm méně než je rozpon klenby hlavní lodě. Tato skutečnost koresponduje s dostavbou pilířů roku 1520¹¹⁸ a nikoliv se stavebním záměrem. Klenba lodě hlavní a presbytáře mají tvořit jednu celistvou stejně štukatérsky členěnou plochu. Však pilastry v presbytáři plní jinou úlohu, kterou je zřejmě zakrytí fragmentů po gotických konzolách, nebo třičtvrtě sloupcích podepírajících původní gotickou klenbu. Dalším gotickým prvkem je pár gotických oken s novověkou skleněnou výplní. Tento pár je přiznán po stranách hlavního oltáře v samém závěru presbytáře.

Po obou stranách presbytáře jsou symetricky umístěny kaple sv. Anny a Smrtných úzkostí. Jejich půdorysná podélná kompozice s tříbokým uzávěrem svým tvaroslovím připomíná zmenšený prostor presbytáře [1]. Však způsob zaklenutí obou prostor a pojetí

¹¹⁸ DENKSTEIN 1942, 4.

dynamiky prostorů je odlišné. Severní kaple sv. Anny je zaklenuta valenou klenbou s falešným pasem a zakončením ve třech valených výsečích nad třibokým uzávěrem. Za to jižní klenba nad kaplí Smrtných úzkostí je koncipována jako stlačená valená s iluzivně malovaným podhledem a uzávěr klenby je transformován v úrovni římsy z třibokého půdorysného na půlkruhový tvar. Ten je tvořen patou klenby, která kvůli freskové malbě musela být takto pozměněna. Zajímavě jsou i koncipována okna, která jsou v obou kaplích zcela odlišně pojata. Jižní kaple přejímá na své dvě okna obdélný tvar s okoseným vnitřním ostění a tak navazuje na raně barokní tvarosloví okenních otvorů z hlavní lodi. Za to severní kaple má okna kruhového tvaru, která jsou umístěna značně vysoko, tento ojedinělý stavební prvek musel být zřejmě vynucen masivní křížovou cestou, která měla na exteriérové straně severní stěny kaple sv. Anny jedno ze svých zastavení. Tato kaple má ve své podlaze vstup do krypty, která se rozkládá pod její podlahou. Podoba tohoto prostoru není zachycena v žádném z půdorysných výkresů kostela.

Chrámový krov je zkonstruován v kombinaci hambálkového systému,¹¹⁹ spolu s několikanásobným systémem ležatých a vkládaných stojek, které připomínají stojaté stolice, jejíž vertikální prvky jsou zavětrovány věšadly. V tomto krovu ležatá stolice téměř koresponduje s krokvemi a její trámy jsou vertikálně upevňovány ondřejskými kříži. Trámy zmiňovaných stolic jsou přerušovány systémy pomocných a hlavních vaznic, které podepírají zdvojené krokve. Tento vysoký sedlový krov je v partii nad presbytářem ozdoben zalomením a trojnásobnou valbou vycházející z hřebene. Druhá strana střech je zakončena štítem. Podle literatury byl dokončen do roku 1649,¹²⁰ což znamená, že byl jako konstrukce koncipován ještě podle pozdně renesančních konstrukčních principů. Na to poukazuje střední vynášecí stojka, která pomáhá spolu s věšadly v horní partii podepřít horní hambálek a v dolních partiích je zavěšena do horních hambálek, tak aby skrze tesařské spoje vynášela hambálek na němž stojí [2]. Na trámech střešní konstrukce jsou patrné otvory po tesařských spojích poukazujících na to, že jsou druhotně použité. Krovová konstrukce je podepírána v prostoru nad loděmi a kaplemi sv. Anny a Smrtných úzkostí klasickým způsobem, neboli obvodovými stěnami a dvojicí zdí jenž jsou vynášeny šesticí mohutných pilířů v hlavní lodi. Ale část krovu, která se nachází nad presbytářem je podepírána nikoliv obvodovou zdí, která je na to příliš tenká, ale segmentovými valenými oblouky, které jsou vynášeny šesticí gotických přípor. Krov zastřešuje svou konstrukcí, opomineme-li zbytek chrámového objektu, také prostoru nad

¹¹⁹ Pojem hambálek označuje vodorovný trám jenž je propojen na obou svých koncích s krokvemi, které stahuje k sobě

¹²⁰ DENKSTEIN 1942, 9.

postraními kaplemi i viditelné vyšší obvodové zdi presbytáře, které jsou ještě gotického původu. Neboli značné části těchto zdí a omítek pocházejí ještě z 13. a 14. století [1].

Dnešní chrámový půdorysný koncept je obohacen i o dvě sakristie, které svým půdorysem navazují na dvojici bočních kaplí a jejich kolmí závěr je umístěn v úrovni závěru presbytáře. Severní sakristie má pravidelný, téměř obdélný půdorys, který je zaklenut valenou klenbou zdobenou štuky, které reflektují výzdobu hlavní lodě. Tato takzvaná děkanská sakristie je nescetněkrát přestavovaný kout chrámu, jenž má zazděné schodiště, paramentní skříň a nedávno probouraná okna. Stejně jako druhá kanovnická sakristie je natolik členitá, že se dá jen stěží poznat bez plánové dokumentace, co je původní barokní stěna, pata přípory a nebo přístavba z 20. století. Pro nás je snad nejdůležitější, že původní kostel žádné sakristie v těchto místech neměl a na jejich místech se minimálně do 16. století rozprostíral hřbitov.¹²¹

Poslední a ještě nepopisovanou částí chrámu je jeho průčelí a fasáda. Exteriérové členění plochy je velmi nedynamické s jednoduchými předěly. Stěna je členěna jen 30 cm širokými pilastry majícími reliéfní patky a jednoduché hlavice, jenž jsou též reliéfně zhotoveny v rámci podokapní římsy. Jedinými dynamickými částmi fasády je exteriér presbytáře, který je členěn šesticí přípor navazující skrze segmentové valené oblouky na krov a průčelí chrámu. To je členěno do dvou základních vertikálních pruhů. První z nich, níže umístěný, je členěn třemi portály z nichž prostřední je širší a vyšší nežli oba postraní. Nad vchody jsou umístěny konické sférické římsy, na které navazují niky se sochami patronů města a farnosti. Každý z portálů je lemován pilastry procházejícími skrze římsu, která se nachází v prostoru nad nikami se sochami a tvoří přirozený předěl mezi prvním a druhým patrem, které je méně členité a konkávně se zužuje do štítu. Jeho hlavní dominantu tvoří veliké okno, jehož horní ostění je tvořeno valeným obloukem. Okno je lemováno po obou stranách dvojicí pilastrů, které navazují na pilastry spodního patra v úrovni římsy a jsou zakončeny v štítové římsě. Při stranách patra je vždy malý pilastr, který má opticky podepírat postraní ozdobu štítu. V nejvyšší části druhého patra je štít nad římsou ukončen sférickým trojúhelníkem.

¹²¹ Hroby byly nalezeny na místech dnešních sakristií dělníky při snímání zdejších podlah roku 1969-1971

7. Chronologické vymezení nejstarších objektů města

7.1. Určení nejstarších dochovaných fragmentů zdiva v rámci města

Město ve svém raném období bylo převážně utvořeno ze staveb, které nebyly ani z cihel a ani z kamene. Prvotní potřeba obytných budov byla tak vysoká, že si lidé zhotovovali dřevěná obydlí, která mohla být i částečně zahloubena do země.¹²² Karel Kroupa dokonce tvrdí, že nesakrální stavby na Českobudějovicku byly za vlády Přemysla Otakara v „relativní uniformitě venkovské tvorby.“¹²³ Bylo jen málo staveb, které byly budovány z kamene, který se musel dovážet. Jedinými písemně doloženými stavbami kromě chrámů a dominikánského kláštera jsou jen hradby.¹²⁴ Jejich budování bylo primární potřebou města. Problém s jejich stavebního vývoje spočívá v absenci písemných pramenů. Počátek budování hradeb souvisel, jako strategická stavba se založením města. Proto muselo být započítí jejich stavby těsně před a nebo po roce 1265. Problematictější je určení roku jejich dokončení, které je přiřazováno mezi roky 1279 – 1304.¹²⁵ Jediným dodnes dochovaným fragmentem jejich zdiva jsou části domů, které byly později přistavěny k této hradbě a hradební stěnu si přičlenily do svého půdorysu, jako obvodovou stěnu. Z těchto domů se nám dochovaly jen dva v dnešní ulici panské [8].¹²⁶ Jejich západní obvodové stěny, které se nacházejí v ulici Mlýnská jsou dnes dokonce neomítnuty [9]. Tato stěna je vybudována z ruly silně zbarvené po oxidu železa a tmavém granulitu. Na stěně je znatelné řádkování, neboli pravidelně se opakující probíhající vertikální přímá spára, která je lokálně přerušena sekundárními opravami. Další kamennou stavbou je bývalý dominikánský klášter, jehož výstavba byla zahájena již roku 1265¹²⁷ a jeho vysvěcení máme datováno již k roku 1274 [8].¹²⁸ Navíc západní chrámová strana byla součástí hradebního systému, který jak jsem se již zmiňoval, byl dokončen nejpozději roku 1304. Není tedy pochyb, že dnešní klášterní chrám byl budován v průběhu 13. století. Fragmenty nejstaršího zdiva jsou patrné na východní stěně chrámu [9] a hlavně v krovu nad boční lodí. Kámen, který byl použit na těchto stěnách je identického složení s

¹²² MILITKÝ 1995, 78 ff.

¹²³ KROUPA 1990, 216.

¹²⁴ MUK 1997, 54.

¹²⁵ KOVÁŘ 2006, 10-11.

¹²⁶ Panská 24/162 a 26/163, České Budějovice, 37001

¹²⁷ KÖPL 1901 č. 6; p. 4, et podkapitola 10. Přepisy často používaných pramenů, Inv. č. 1, 50

¹²⁸ KÖPL 1901 č. 13, p. 8

hradební zdi [9], která se nám dochovala v ulici Mlýnská a zároveň s fragmenty zdi v poslední nezmíněné stavbě, kterou je chrám sv. Mikuláše. Zdejší fragmenty zdiva jsou patrné, jen v krovu nad kaplí sv. Anny, jelikož zbytek ostatních gotických stěn z 13. století je zakryt pod gotickou a barokní omítkou.

Všechny zmiňované fragmenty zdiva druhé poloviny 13. století nesou totožné rysy, kterými je používání stejného stavebního materiálu, jímž je kámen z nedalekých rulových a granulidových lomů [9]. Poněvadž byl kámen ve 13. století nákladným stavebním materiálem, který byl obtížný na zpracování a zdění s ním vyžadovalo jistou zkušenost, proto všechny tři stavby nesou ještě jeden společný prvek a tím je stejný postup zdících technik kamenných zdí. Kámen je zde kladen do vápenné malty do přibližně stejně vysokých vertikálních pruhů, které jsou ve své horní části dorovnávány do vodorovné plochy. To způsobuje v pohledu na neomítnutou zeď efekt pravidelně se opakujících vodorovných spár. Tato technika nebyla vynucena zazdíváním lešení do zdi ani uměleckým efektem, který by členil stěnu do pruhů. Jednalo se zřejmě o dobový zdící systém, který se pokoušel pomocí zachování alespoň nějaké zdící struktury zvýšit statickou odolnost kamenných stěn luxusnějších budov. V pozdějším období 14. století se sice objevuje tato zdící technika také, ale většinou jen u budov, kde jsou použity nárožní kameny podobných výšek, což vyžadovalo uzpůsobení celé struktury stěny.

7.2. Zvíkovský purkrabí Hirzo¹²⁹

Přestože byl Hirzo známou osobností své doby, tak o jeho životě víme jen velmi, i přes skutečnost, že byl významným stavitelem, jak klášterů, tak i měst. První písemné zmínky o Hirzovi máme ze dvora Václava I. k letům 1241¹³⁰ a 1248,¹³¹ kde je zmiňován jako svědek královské listiny s titulem mistr kuchyně. Za povstání ještě jen moravského markraběte Přemysla Otakara proti otci Václavovi je Hirzo na královské straně.¹³² Tento postoj mu zajisté přinesl větší přízeň u královského dvora. Snad proto se mohl stát purkrabím na hradě Zvíkov, kde je poprvé zmiňován 25. března 1250 na darovací listině

¹²⁹ Jméno Hirzo může být polatinštěnou formou podobného jména Hyrš et KUTHAN 1971, 711.

¹³⁰ RBM I, č. 1053, 497 f.

¹³¹ RBM I, č. 1218, 564

¹³² NOVOTNÝ 1928, 794.

Václava I.¹³³ Tato královská listina má pro nás mnohem více informací o osobě Hirza. Opomineme-li to, že nám jej poprvé dokládá jako purkrabího, tak nám i ukazuje, že zvíkovský purkrabí dostává od krále Václava újezd za zásluhy. To podporuje hypotézu, že byl jako nižší šlechtic u krále v oblibě a ve své nové funkci i oporou. Oblíbenost Hirza u dvora nepřímo podepírají dochované písemnosti, z nich je zřejmé, že Přemysl Otakar se často zdržoval v Písku, který byl v přímé správě zvíkovského purkrabího.¹³⁴ Později se s Hirzem můžeme setkat jako se svědkem královských a církevních listin.¹³⁵ Tato situace se mění až šedesátými léty, kdy jej máme doloženého, jako stavitele a zároveň jako jednoho z prvních představitelů písecko-zvíkovské stavební huti. Jeho snad prvním velkým stavebním počinem bylo započítí klášterního zlatokorunského chrámu roku 1263.¹³⁶ V tomto roce se podílel na přípravách parcel pro město České Budějovice. K jeho jménu je též přiřazována výstavba objektů v Písku, které byly též pod královskou fundací a proto stavěný písecko-zvíkovskou hutí, které byl představitel Hirzo. Je tedy nepochybné, že postava zvíkovského purkrabího Hirza je i úzce spjata s chrámovou a obranou výstavbou v Českých Budějovicích. Přinejmenším je spjat, jako představitel huti, s plány obou stavěných chrámů. Jeho podíl na kolonizaci a zkulturnění jižních Čech se mu nedá upřít. Tento nižší šlechtic zemřel roku 1275 a bylo mu povoleno, aby byl pohřben dle svého přání v lodi zlatokorunského kláštera mezi cisterciátskými mnichy.¹³⁷

7.3. Stavební vývoj chrámu sv. Mikuláše

7.3.1. Jak stavbu ovlivňovala historie města

Dnešní chrám sv. Mikuláše je původně gotickou stavbou, avšak tři hlavní přestavby, které jej v minulosti přetvořily do dnešní podoby, zakrývají onu původní majestátní stavbu. První zmínka o chrámu sv. Mikuláše je jak jsem se již zmínil z 3. dubna 1297.¹³⁸ Zde patriarcha Petr ustanovuje udělování odpustků ve vybrané dny a svátky a zmiňuje se, že jej rmoutí rozestavěnost chrámové stavby. Je zřejmé, že po zesnutí Přemysla Otakara II. dne

¹³³ CDB: IV/1, č. 180, 331.

¹³⁴ HLAVÁČEK 1972, 6.

¹³⁵ KUTHAN 1971, 712.

¹³⁶ RBM V/1, č. 391, 280-283.

¹³⁷ KUTHAN 1971, 720.

¹³⁸ KOLDA 2003, 42.

26. srpna 1268 a po zpusošení města z května 1277 od Ojře z Lomnice a následujícím nočním přepadení města roku 1279 Závíšem z Falkenštejna a posledním vypleněním roku 1289 od pánů z růže, městu pozbývalo peněz na nákladnou chrámovou výstavbu a investovalo do městského opevnění a infrastruktury. Petrova listina je velice cenným badatelským vodítkem, protože nám dosvědčuje, že dnešní katedrální chrám musel být v rozestavěném stavu. Okolnost, že se nám nedochovala žádná zmínka o svěcení tohoto kostela, nám neumožňuje zodpovědět otázku, zda již nesloužila část stavby k sakrálním účelům. Bezpochyby by se tento prostor nacházel v dnešním presbyteriu. Rozestavěnost stavby je k datu 3. dubna 1297 nezpochybnitelná, ale vyvolává další otázku, kdy a kdo inicioval výstavbu tohoto chrámu. Město České Budějovice bylo zamýšleno a realizováno na pravidelném půdorysném uspořádání, které plně využívalo charakteru původního terénu. Rozsáhlost zamýšleného chrámového projektu si vynucovala zakomponování a dozajista i detailní rozkreslení již v plánech z 60. let 13. století. Tento předpoklad nás vede k myšlence, že stavba Chrámu sv. Mikuláše mohla být započata společně a nebo jen s malým zpožděním oproti datu založení města. Je tedy patrné, že oproti zahájení výstavby dominikánského kláštera, která je datována k roku 1265,¹³⁹ mohl mít chrámový kostel jen malé zpoždění.

Do období mezi roky 1265 – 1297 spadá nejen výstavba skoro celého dominikánského kláštera, ale i výstavba dnešního katedrálního presbyteria. Tuto domněnku podepírá několik nevyvratitelných okolností. První je nápadná půdorysná podobnost presbytářů obou chrámových staveb. Ta pro počet klenebních polí, rozmístění přípor, oken a zvláště deformovanou klenbu v samém závěru kněžiště nemůže být náhodná. Geologická a strukturální skladba zdiva presbyteria sv. Mikuláše nám napovídá, že je zřejmě jedinou a neporušenou částí původní gotické stavby [1, 2, 9]. Z jeho složení můžeme vyčíst nejen historii postupu prací, jejich přerušování, ale zde nalezneme i původní omítku, korunu zdi a dokonce se dá zřejmě lokalizovat lom, který byl dodavatelem kamene pro tehdejší stavbu kostela. Pomocí mineralogického průzkumu nejstarších odrytých fragmentů zdiva je zřejmé, že hlavní stavební surovinou byla rula s částečným obsahem oxidu železa, další horninou byl granulid, ale s velmi malou zrnitostí a nápadným černým zbarvením. Obě tyto horniny se nachází i v nejstarších částech hradebního opevnění a zároveň i v nejstarších stavebních konstrukcích dominikánského kláštera. Je tedy zřejmé, že pro tyto tři stavby ve 13. století byl dovážen kámen z geologicky nestejných lokalit, neboli v druhé polovině 13. století musely být pro město otevřeny minimálně dva lomy. Problém však vyvstává u strukturálního složení zdiva

¹³⁹ KÖPL 1901, č. 6, 4 et podkapitola Přepisy často používaných pramenů Inv. č. 1, 50

v námi sledovaném období u všech tří již zmiňovaných objektů. Rozdílnost strukturální skladby zdív z rulových hornin je jednoznačně podmíněna důležitostí dané stavby. Byla-li stavba důležitou královskou fundací a spěchalo se na její zhotovení, jako tomu bylo u opevnění města a zhotovení dominikánského kláštera, tak mnohdy docházelo k opomíjení staveb, které sice pro město význam měly, ale nebyly natolik prvořadými jako opevnění a zabezpečení města. Proto rozestavěný kostel sv. Mikuláše byl ponechán v 90. letech 13. století v rozestavěném stavu, protože město mělo za hradbami kostel sv. Prokopa a vně hradeb téměř dokončený chrám dominikánského kláštera. Z tohoto důvodu je možná odlišnost stavebních postupů [9]. Podíváme-li se pozorněji na obr.9 zjistíme nápadně se opakující vyrovnávací vrstvy v precizně utvářeném pravidelném rozestupu. Toto pravidelné řádkování bylo zřejmě používáno ze dvou důvodů. Při výstavbě zdi, jak nosného tak hradebního zdiva bylo nutné zachovat strukturální rovnoměrnost hmoty, která pomáhala tehdejším stavitelům horizontálně vyrovnávat zeď, zajistili si tak staticky větší stabilitu a zároveň relativní usnadnění výstavby. Druhým důvodem mohl být lehčí způsob vbudování lešení do stavěné zdi. Nevýhodou tohoto postupu, byla nadměrná pracnost a zároveň nutnost mít zkušené stavebníky, kteří dovedli takto stavět.¹⁴⁰ Z tohoto důvodu nemohl být kostel sv. Mikuláše natolik méně významnou stavbou, aby se na jeho realizaci nepodílela královská stavební huť a byl tak jen sekundárně budován obyvateli města, nebo pomocí robotních povinností. Jisté je, že vedení stavby takového rozsahu vyžadovalo veliké zkušenosti vedoucích stavebníků, které noví osadníci zajisté neměli.

Obvodové zdivo dnešního katedrálního presbytáře bylo budováno do stávající podoby, čtyřmi stavebními etapami. První z nich byla ukončena pro nedostatek financí na další stavební činnost. Ta byla způsobena obtížnou situací města na konci 70. let a celých 80. let 13.století. K dokončení přerušené stavby se kněžiště dočkalo až v první polovině 30. let 14. století. Nejzazším datem by mohl být rok 1335 - 1337 k nimž máme datovány tři listiny, které jsou nejstaršími zmínkami o kléru v námi sledovaném kostele. První, kdo klade datum dokončení chrámu do 30. let 14. století let je Vladimír Denkstein, ale zároveň tvrdí, že kostel roku 1279 byl již z velké části hotov.¹⁴¹ Svou teorii opírá o již zmíněnou listinu od patriarchy Petra, kde je pamatováno na náklady na údržbu kostela. Rok dokončení chrámové stavby klade před rok 1337. Zde se opírá o jinou listinu z tohoto data, kde je zaznamenáno ustanovení třetího kaplana při chrámu sv. Mikuláše.¹⁴² Dozajista nárůst kléru a jeho zvýšený výskyt v listinách po tomto roce jen podporuje jeho teorii.

¹⁴⁰ Nepublikovaná domněnka Mgr. S. Scholze

¹⁴¹ DENKSTEIN 1942, 3.

¹⁴² DENKSTEIN 1942, 3.

7.3.2. První stavební fáze 1265 – 1297

Nejstarší část presbytáře je zcela stavebně integrována do dnešního půdorysu, poněvadž tvoří vnější stranu obvodové zdi. Je možné, že po stržení gotické klenby byla stěna rozšířena směrem do interiéru. Prostor kněžiště zůstal co se týče své šíře a uzávěru téměř identický, jen s malými změnami [1, 2]. Proto známe přibližné rozpětí klenby, která byla původně vztyčena nad presbytářem; měla rozpětí 8,6 metru a její koruna se pohybovala kolem 18 metrů. Ale to jen za předpokladu, že její výška byla stejná, jako je u stávající raně barokní klenby. Je však možné, že původní gotická klenba nebyla zakryta krovem, který nevyužíval pro vyvození vodorovných sil střešní konstrukce vazných trámů položených přímo na koruny zdí, ale posunul je výše. Tím by vznikl větší prostor pro klenbu, která by nebyla omezena korunou obvodové zdi. Klenba by tak mohla být vyšší i o několik metrů. Tato domněnka je sice reálná, ale není možné ji podložit, poněvadž se nám nedochovaly plány prvního gotického krovu a původní konzoly klenby jsou buď zakryty barokními pilastry a nebo zcela odstraněny.

Struktura gotického zdiva presbytáře není homogenní; dala by se rozdělit na dvě části, jejichž přechod je patrný jen nad boční kaplí sv. Anny. Zde krov zastřešuje převýšení presbytáře nad prostorem boční kaple[1]. Tato vnější část stěny byla sice omítnuta, ale za staletí z této malty zbyly jen fragmenty. Proto jsou zde patrné tři nám sledované etapy. První z nich končí necelých 5 metrů (přesně 4,754 m) před západní stranou dnešního presbytáře a tvoří rovnou vertikálu prostupující celou zdí. Bezpochyby je jedinou zachovanou neomítnutou stěnou z rozmezí let 1265 - 1279. Přechod mezi první a druhou stavební fází je zajímavý, opomenuli-li strukturální rozdílnost zdiva, že stavebníci si tento předěl opatřily tzv. kapsami, které jsou ve zdivu v téměř pravidelných rozestupech po celé délce předělu. Tyto prohlubně měly stavebníkům umožnit snadnější navázání nové zdi na již stojící nedokončené zdivo. Tato dostavba byla provedena zřejmě až po roce 1279 a pro její časový odstup ji označuji za další stavební fázi. I jižní zeď interiéru dnešního presbytáře nese znaky přelomů dvou stavebních fází. První je zřetelně vymezena vertikální trhlinou, procházející od paty zdi až po patu klenby. Trhlina koresponduje přes podélnou osu kněžiště s výše popisovaným přechodem mezi první a druhou stavební fází a zároveň i odpovídá svým umístěním vertikálnímu zlomu mezi dvěma rozdílnými omítkami v krovu nad kaplí Smrtných úzkostí. Jejich přechod tvoří dokonalou vertikálu, která je vizuálně patrná odlišným zbarvením a strukturálně rozdílnou pevností. Vnější část koruny

zdi, jak na severní straně kněžiště nad kaplí sv. Anny, tak i na jižní straně nad kaplí Smrtných úzkostí, je ozdobena původní římsou, která je složena ze žulových kamenů o konstantní velikosti [10]. Na jižní straně kněžiště se římsa dochovala bez jakéhokoliv většího poškození, oproti severní straně, kde se z ní dochovaly jen dva silně poničené žulové boky. Jižní římsa je důležitá, protože se na své východní straně napojuje na gotickou příporu zdi stejným způsobem, jako je zakončena na východní straně skosením pod úhlem 45° a v další stavební fázi se již nevyskytuje. Rozměry jednotlivých článků římsy pro velice obtížnou dostupnost nemohu přesně uvést. Ale podle mého trigonometrického výpočtu¹⁴³ by měly mít 300 x 1500 x 600 mm [10]. Rozměry kvádrů a použití žuly při jejich zhotovování by bylo nesmyslně pracné, kdyby měla být římsa zakryta střešní konstrukcí. Žula je velice tvrdý stavební materiál obtížný na zpracování a zároveň se v českobudějovické pánvi nevyskytuje. V Českých Budějovicích se ve 13. stoletím používal jen málo, protože se musela dovážet z poměrně velké vzdálenosti oproti bližším rulovým lomům a mnohem obtížněji se získávala, nežli přeměněné horniny (rula a žula), které jsou mnohem měkčí. Žula byla ještě použita v této stavební fázi na zhotovování nárožních kamenů, kterých se využívalo při budování přípor. Zde se však nedal použít jiný v regionu dostupný stavební materiál, poněvadž zdejší rula nemá dostatečné technické vlastnosti, aby mohla být využita pro tak staticky a klimaticky namáhané místo, jako je přípora a nebo nárožní části objektu.

Do dnešního dne se nám dochovalo z předpokládaného počtu 10 přípor jen 8, ale ani jedna z nich není v původním stavu. Jestliže chceme rekonstruovat jejich původní podobu, tak se musíme pokusit utvořit syntézu jejich gotických prvků, které jsou zde zastoupeny ještě v nemalé míře. Šestice přípor, které dodnes utvářejí exteriér kostela, byly v minulosti značně namáhány klimatickými vlivy, proto zde v minulosti došlo k výměnám poškozených kvádrů a nebo k jejich rekonstrukcím pomocí umělého kamene. Tato činnost byla provedena sice odborně, ale žádné písemné zprávy se nám o ní nikde nedochovaly. Místa, která jsou na nich neporušená, jsou zakryta omítkou a nebo jsou v takřka nedostupných místech. Přípory byly původně vyžděny z tmavého granolidu a ruly, však nároží byla zhotovena z žulových kvádrů. Koruna přípory byla ozdobena stejnou žulovou římsou, jakou byl ozdoben i presbytář kostela. Při barokní přestavbě kostela, došlo i ke změně klenby, která již nepotřebovala k vyvození vnitřních sil přípory a proto byla stržena jejich nejzápadnější dvojice. Dnes zdejší přípory mají spíše funkci pilířů nesoucích střechu.

¹⁴³ Tento geodetický výpočet je založený na podobnosti úhlů a znalosti vzdálenosti.

7.3.3. Druhá stavební fáze 1297 – 1337

Druhá stavební fáze je ve zdivu dnešního presbytáře zastoupena jen 4,75 metry zdiva. To by mohlo znamenat, že stavitelé mohli pozměnit koncepci plánů kostela a místo nám neznámého záměru jen dokončili započaté klenební pole a nebo při barokní přestavbě chrámu mohlo být kněžiště zmenšeno, však pravděpodobnější je, že se změnila půdorysná koncepce chrámu pro nepotřebnost tak rozsáhlého kněžiště. Na již popisovaném předělu první a druhé stavební fáze na severní straně presbytáře vystupuje z masy zdiva vertikální pás nepravidelně vyčnívajících kamenů o šíři 1,016 metru, končící až na koruně zdi. Při prozkoumání je však patrné, že se jedná o zbytek stržené přípory, která pozbyla svého statického významu, při budování stávající přepásané valené klenby. Podepřením této domněnky je zakončení již zmíněné gotické římsy, kde se zjevně v předcházející stavební fázi očekávalo, že počátek dostavby zdi bude započat příporou. Je otázkou, zda obě dnešní kaple sv. Anny a Smrtných úzkostí byly vystavěny před a nebo po roce 1297. Z obou kaplí se nám dochovalo jen půdorysné řešení, protože při barokizaci kostela došlo k nahrazení i zdejších kleneb a možná i k navýšení zdiva. Závěry obou kaplí jsou řešeny stejně jako závěr presbytáře. V kapli sv. Anny je vybudována krypta, jejíž vchod se nachází přibližně 1,5 metru od jejího vítězného oblouku přímo pod středem klenebního pole. K její poslední exhumaci došlo v roce 1969, kdy v rámci navýšování úrovně chrámové podlahy bylo víko umístěno výše. Zároveň se zkontroloval její statický stav a následně byl její vchod hermeticky uzavřen cementovou kaší.¹⁴⁴ Rozsah krypty je dnes těžko určitelný bez její opětovné exhumace, poněvadž roku 1969 nebyla zhotovena o jejím průzkumu žádná dokumentace a většina účastníků její revize již zesnula. Výstavba krypty nám ukazuje, že původní hladina podzemní vody byla buď uměle snížena a nebo dostatečně nízko, aby umožnila vybudování podzemního prostoru kostela. Rozsah krypty, případně její rozšíření v minulosti nám dnes není zcela znám. Víko kryjící vchod je zhotoveno z žulového neleštěného kamene nemající žádný nápis, jen čtyři kovové hřeby sloužící k vyzdvižení kamenného bloku. Krypta je vybavena systémem odvětrávacích šachet, jejichž ústí tvoří při venkovní straně uzávěry presbytáře jakousi nízkou zeď s pultovým zastřešením.¹⁴⁵ Dnes se kaple sv. Anny potýká s problémem propadání oltáře,

¹⁴⁴ Ústní svědectví Mons. Lály a P. Sobíška, kteří v období přestavby byli ustanoveni jako duchovní při kostele sv. Mikuláše.

¹⁴⁵ Ústní svědectví Mons. Lály a P. Sobíška, kteří v období přestavby byli ustanoveni jako duchovní při kostele sv. Mikuláše.

což se mimojítě projevuje i praskáním dlažby v prostoru závěru kaple. Příčinou těchto problémů může být i postupná deformace klenby krypty.¹⁴⁶ To by znamenalo, že její půdorys plně koresponduje s půdorysem dnešní kaple. Při detailním pohledu na geologicko-mechanické vlastnosti podkladové horniny zjistíme, že základy sahají minimálně do hloubky 2,5 metru.¹⁴⁷ Sypkost hornin je vysoká¹⁴⁸ a tak by dodatečné prohlubování základů a nebo dodatečná dostavba krypty byla vysoce technicky náročná. Podle mého názoru byla zhotovena současně se základy kaple. Jinak řečeno, byla-li krypta zhotovována společně se základy kaple, musela být i zhotovována se základy presbytáře, což znamená, že musela být budována nejpozději v této druhé etapě výstavby chrámu. Prostor krypty je také klíčovým ukazatelem k rekonstrukci dalších částí kostela, kterými jsou dvě věže zmiňované na listině zřizující oltář sv. Petra a Pavla vydané 8. 10. 1369.¹⁴⁹ Tento oltář je zde situován do prostoru nad kryptou mezi dvě věže. To znamená, že dnešní kaple sv. Anny byla v druhé polovině 14. století kaplí sv. Petra a Pavla a že chrámový komplex měl dvě věže. Otázkou zůstává, kde stály. Dle mého soudu k rozluštění tohoto rébusu by mohla posloužit veduta Českých Budějovic z roku 1602 [4].¹⁵⁰ Zde je doopravdy patrná jedna věž v blízkosti dnešní děkanské sakristie, která v té době ještě neexistovala. Neboli několik metrů severně od dnešního presbytáře [5]. Tato věž zde musela zřejmě stát osamoceně, nikterak nepřičleněná do tehdejšího chrámového půdorysu. Druhá z věží stála, podle výše zmiňované veduty, samostatně v jihozápadním rohu farního pozemku [5]. Utvoříme-li si mezi oběma věžemi pomyslnou linii, která by nám spojovala oba půdorysy, zjistíme, že nám doopravdy prochází dnešní kaplí sv. Anny v prostoru nad vchodem do krypty, což nám ukazuje správnou interpretaci obou pramenů. Rekonstrukce vzhledu podoby věží je sporná, poněvadž listina o kterou se lze opřít při zjišťování jejich umístění, je nikterak nepopisuje. Jediným sporným vodítkem je jen Wilenbergova veduta, která ale zachycuje jejich stav až k roku 1602, neboli po pozdně gotické přestavbě chrámu, která mohla zahrnovat i úpravy a nebo navyšování věží. Na vedutě jsou obě věže dobře patrné. Východnější z věží svou výškou převyšuje hřeben kostela a její spodní část je zastíněna masou presbytáře. Její krov je dlátkového tvaru s valbami po obou stranách a dolním zalomením linie konstrukce. Horní partie věžového zdiva je členěna prolomeným větším a dvojicí menších výše položených oken. Z toho je patrné, že byla používána jako

¹⁴⁶ Výpověď P. Adolfa Pintíře nynějšího správce farnosti sv. Mikuláše a Ing. Mroska diecézního stavebního technika.

¹⁴⁷ Viz podkapitola 8.1. Detailní popis geologického podloží chrámu sv. Mikuláše a předpokládaná hloubka založení základové spáry 44.

¹⁴⁸ BARVÍNEK 1987.

¹⁴⁹ KÖPL 1901, č. 151, 102 f.

¹⁵⁰ Strahovská knihovna, Veduty měst a hradů, Willenberg Jan, DT130, fol. 23r.

zvonice. Západní věž je viditelná téměř celá. Je utvořena masivním zdívkem v němž je prolomeno jen pár malých okének. Zato horní část věže je zdobena elipsovými tvary připomínajícími hodinové ciferníky. To by mohlo znamenat, že se jednalo o obecní věž stojící na farním pozemku. Krov této věže je sedlový s valbami, připomínající dlátko. Problémem je zda tyto dvě věže nebyly po 14. století dodatečně navyšovány nebo jinak přestavovány, což by znamenalo, že jejich podoba, která je částečně znázorněna na vedutě je zobrazením jiné stavební fáze věží, než sleduji v této práci. Listina z roku 1384 se zmiňuje o kruchtě,¹⁵¹ která však není v rámci listiny nikterak popisována. Z tohoto důvodu se můžeme jen spekulovat o jejím opravdovém umístění v rámci chrámového půdorysu. Posledními částmi chrámového komplexu, které jsou doloženy pomocí pramenů, je kaple sv. Jakuba, která je v rámci 14. století poprvé připomínána k datu 22. 4. 1279 společně s hřbitovem¹⁵² a na listinách z 4. 10. 1384¹⁵³ a 5. 2. 1388¹⁵⁴ je zmiňována jako orientační bod pro určení blízké školy.

Je nepříjemné, že obě věže máme zmiňovány až k roku 1369, hřbitovní kapli sv. Jakuba k roku 1279 a chrámovou kručtu dokonce až k roku 1384, poněvadž by to mohlo také znamenat, že všechny tyto části chrámového komplexu mohly být dodatečně dostavěny až po zhotovení chrámu, neboli až po roce 1335.

Je důležité si uvědomit, že farnost sv. Mikuláše měla stejně velikou parcelu pro realizaci chrámu, na výstavbu fary a založení hřbitova, jako je jeden uliční blok. To znamená že jeho stavba dokončená v 30. letech 14. století byla omezena stejně velkým prostorem, jako je i dnes. Za předpokladu, že chrám měl přibližně velký presbytář se dvěma přilehlými bočními kaplemi je patrné, že kostel musel mít tři lodě o podobných rozměrech jako dnes, které byly ohraničeny obvodovou stěnou podobného půdorysu, jako je tomu i dnes. To podporuje i teorie, kterou jako první vyřkl V. Denkstein,¹⁵⁵ že půdorys byl zjevně v první a snad i ve druhé stavební fázi rozvržen podobně nebo i identicky jako nedaleký klášterní kostel Pany Marie Bolestné. Podobnost půdorysů obou presbytářů je až skoro identická. Při porovnání půdorysů katedrály sv. Mikuláše [1] a dnešního půdorysu bývalého klášterního chrámu si jich také musíme povšimnout.

Při podrobném průzkumu katedrálního krovu je zvláštní, že zdi a přípory, které se zde nacházejí byly dozajista dříve omítnuty a upraveny ozdobnou žulovou římsou. Což znamená, že kostel nemohl být ve 14. století zastřešen jediným krovem, ale sestavou

¹⁵¹ KÖPL 1901, č. 385, 199.

¹⁵² KÖPL 1901, č. 266, 157.

¹⁵³ KÖPL 1901, č. 378, 195

¹⁵⁴ KÖPL č. 457, 239 f.

¹⁵⁵ DENKSTEIN 1942, 8.

několika sedlových střešních konstrukcí, které měly zakrýt na jeden krov příliš členitý půdorys.

8. Geologie a její vliv na výstavbu města a chrámu

8.1. Detailní popis geologického podloží chrámu sv. Mikuláše a předpokládaná hloubka založení základové spáry

V okolí kostela sv. Mikuláše byly v letech 2001 a 2005 provedeny dva archeologické průzkumy pod záštitou Jihočeského muzea a pod vedením Mgr. Thomové, která jej dodnes nepublikovala a ani nezpracovala nálezovou zprávu a do výsledků své práce mi odepřela přístup. Z tohoto důvodu odvozují možnou hloubku základů a způsob jejich založení¹⁵⁶ z geologického řezu [6], sestaveného na základě inženýrsko-geologických průzkumů, které byly provedeny mezi lety 1982–2007 v lokalitě historického jádra města.¹⁵⁷ Podle geologických zpráv je v místě dnešní katedrály sv. Mikuláše zvýšen terén o 1,7 metru hlinitopísčitou zeminou (tzv. Y). Tato vrstva je uložena na původním podloží, které tvoří hlína silně písčitá (tzv. F3) s obsahem 55% písku (tzv. S) až do hloubky 2,2 metru. V této hloubce se objevují kvarterní sedimenty tvořené hlinitým pískem (tzv. S4) s obsahem 45% štěrku (tzv. G), které se v hloubce 2,7 metru mění na drobný písčitý štěrk (tzv. G3). Kolem 3 metrů se tato vrstva mění ve staticky únosnou zeminu, která má až 70% balvanovitého štěrku (tzv. G2) s nízkým obsahem jemnozrnných částic (tzv. F). Kvarterní sedimenty končí až v hloubce 6 metrů, kde se již nachází senon, neboli svrchní oddíl pánevních sedimentů, který je vyvinut v podobě světle šedých hrubě až jemně zrnitých pískovců s jílovitým tmelem a šedých jílovců s častým pestrým zbarvením. Hluběji navazují další pánevní sedimentární vrstvy, které jsou až v hloubce více jak 300 metrů uloženy na krystaliku českého moldanubika. Jedná se o biotitické pararuly s vložkami amfibolitu a krystalického vápence.

Podzemní voda vytváří pod úrovní námi sledovaného kostela, stejně jako pod povrchem historické části města, souvislou hladinu, která se nachází již v hloubce 3 metrů (384 m. n. m.) ve vrstvě kvarterních štěrků. Ve 20. letech minulého století byla provedena regulace obou říčních toků a následné umělé navýšení hladiny řek o 3 metry vybudováním Jiráskova jezu. Na navýšení hladiny povrchových vod reagovala i hladina podzemní vody svým navýšením, z nám neznámé úrovně, na již zmíněnou hladinu pohybující se kolem hloubky 3 m pod úrovní povrchu.

¹⁵⁶ Založení je stavební termín, který označuje základy.

¹⁵⁷ Firemní archiv Průzkumné práce Plachký a Škoda s.r.o., inv. č. 5482 V1 et 2445 et 4566 et 5446.

Výše popisované sedimentární vrstvy obsahují jen jednu s dostatečnou únosností, která se nachází kolem pomyslné poloviny kvartetní vrstvy s geologickým označením G2, neboli v hloubce 2,5 – 3 m. Tyto štěrky, řazené do skupiny G s třídou 2,¹⁵⁸ oproti ostatním zeminám mají podstatně vyšší únosnost. Za předpokladu, že hladina podzemní vody kulminovala minimálně v hloubce 4 metrů pod nynější úrovní města, tak mohly být základy vyhloubeny do 2,5 m pod stávajícím terénem, aniž se nejnižší část výkopu dotkla hladiny podzemních vod. Chrátová krypta, která se nachází pod stávající kaplí sv. Anny, by byla za uvedených podmínek dostatečně ochráněna proti průniku vody pomocí vysoce propustných kvarterních štěrků skupiny G. Tato propustnost má ale nevýhodu v podobě rychlého zvednutí hladiny podzemní vody způsobované záplavami. Obdobná hloubka založení, kterou předpokládám u gotických základů chrámu sv. Mikuláše byla zjištěna i při inženýrsko-geologických průzkumech staveb založených nejpozději v první polovině 14. století, jako bývalý kostel sv. Anny,¹⁵⁹ dům v Kanovnické ulici č.p. 7,¹⁶⁰ Teologická fakulta¹⁶¹ a dům v Krajinské ulici č.p. 8, které jsou postaveny na starších základech. V případě domu v Krajinské ulici byl dle inženýrsko-geologické zprávy nalezen v suterénu pod úrovní původní cihelné podlahy (nacházející se ve výšce 384,35 m n. m.) odvodňovací kanálek, který se nacházel ve výšce 384,20 m. n. m. Ten ale souvisí s již zmíněným navýšením hladiny pozemní vody na počátku 20. století.

8.2. Uměle vytvořená svrchní geologická vrstva.

V historické části města byl uměle vytvořen násyp. Jeho výška se pohybuje mezi 1,5 – 2,5 metry. Tato vrstva byla postupně navyšována ze dvou důvodů. Prvním bylo opakující se rozvodňování řek Vltavy a Malše; druhým důvodem bylo vyrovnávání nerovností parcel stavební sítě získávanou přestavováním jednotlivých domů, nebo částí bloků ulic. Bylo by naivní si představovat, že celá vrstva těchto navážek byla zhotovena v průběhu 13. a 14. století. Její rozsah vznikl nerovnoměrně a lokálně, poněvadž ne všechny části města byly zprvu zastavěny uliční sítí, ale zajisté zde existoval i volný ještě nezastavěný prostor sloužící i k zemědělské činnosti, což bylo u nově vzniklých měst zcela běžné. Teprve

¹⁵⁸ BARVÍNEK 1987, 63.

¹⁵⁹ Firemní archiv Průzkumné práce Plachký a Škoda s.r.o., č. 5428

¹⁶⁰ Firemní archiv Průzkumné práce Plachký a Škoda s.r.o., č. 4231

¹⁶¹ Firemní archiv Průzkumné práce Plachký a Škoda s.r.o., č. 5987

s nárůstem počtu obyvatel se mohlo město rozrůst tak, aby uliční sítě plně zaplnilo celý prostor města vymezený hradbami. U chrámu sv. Mikuláše se dá jen stěží určit, zda sem byla tato vrstva navážek navezena najednou a nebo jestli zde vznikala v důsledku stavebních činností. Hřbitov, který obklopoval tento chrám, tuto vrstvu promíchal. Existence zdejšího hřbitova navíc vyvrací tézi o tom, že město je založeno na jílových mokřinách. Kdyby tomu doopravdy tak bylo, byl by hřbitov v blízkosti chrámu sv. Mikuláše a dominikánského kostela, zcela nereálný, poněvadž by se těla v takovéto zemi jen ztěžklí rozkládala a byla by spíše konzervována. Naopak zdejší podloží, které mělo hladinu podzemní vody v necelých třech metrech a jehož složení při povrchu je směsicí naplavenin a navážek, bylo pro tyto účely ideální.

Domnívám se tedy, že pověst o velkolepých terénních pracích vznikla v důsledku umělého navýšení hladiny podzemní vody na počátku 20. století souvisejícího s regulací obou říčních toků v blízkosti řeky.

8.3. Lokalizace nejstarších lomů českobudějovické pánve:

Jak jsem se již v jiných kapitolách zmínil, město České Budějovice je založeno na strategicky výhodném místě, ale geologické podloží jeho přilehlého okolí pro veliký rozsah sedimentárních vrstev neumožňuje těžbu kamene. Jedinými místy, které umožňují povrchovou těžbu jsou geologické zlomy a pahorkatiny tvořící přirozenou hranici českobudějovické pánve. Zde nacházející se horniny nejsou příliš kvalitní. Objevují se zde většinou jen ruly, paruly, diority, granulity a jen velmi zřídka žula. Lišovský práh,¹⁶² který tvoří východní hranici této pánve, obsahoval dnes již zavřené lomy v blízkosti obcí Rudolfov, Dubičné a Dobrá Voda, které byly bohaté na rulu. Dalšími lomy byly Hůry, Libnič a Staré Hodějovice. V těchto lomech se těžil Granulit. Poslední druh lomové horniny, který se povrchově těžil v Lišovském práhu byly paruly.¹⁶³ Jejich těžba byla vázána na menší počet malých lomů nacházejících se v blízkosti dnešního města Hluboká nad Vltavou.¹⁶⁴ Většina lomů nacházejících se mimo Lišovský práh jsou též rulového charakteru. Nejbližší z nich jsou Kamenný Újezd, Čakov atd.¹⁶⁵ Žula se v blízkosti města

¹⁶² SUK 1981, 47

¹⁶³ SUK 1981, 40

¹⁶⁴ VRÁNA 1980, 30

¹⁶⁵ DOMÁČÍ 1981, 35

sice těžila v lomech u vsí Hradce a Lipí, však jestli tato ne moc kvalitní žula byla těžena v těchto místech i ve středověku, to je věci spekulace. Dnes se kvalitní žula vyskytuje jen v Ševětíně a v Rejtech u Trhových Svinů.¹⁶⁶

Těžba kamene v lomech svou činností ničí jakékoliv pozůstatky, které by nám mohly pomoci datovat započetí těžby na onom místě. Všechny lomy, které jsem zmínil v předcházejícím odstavci zřejmě nebyly otevřeny v námi sledovaném období. Zmínil jsem je jen jako názornou ukázkou nalezišť stavebního kamene, však mnohé z nich byly otevřeny spolu se založením osídlení v jejich bezprostřední blízkosti. Pro stavbu města a vesnic byl stavební materiál velice důležitý, proto se osidlování neobešlo i bez rozsáhlejší lomové činnosti. Dovážení lomového kamene na větší vzdálenost je totiž nejen velice pracné, ale i finančně náročné. Jedinou možností, jak přibližně datovat počátek těžby v jednotlivých lomech je zjistit počátek a nebo první písemnou zmínku o osídlení v jejich blízkosti.

První zmínky o osadě Dubičné, která se nachází jen 4 km jihovýchodně od historické části města, máme z roku 1377.¹⁶⁷ Není však vyloučeno, že se zde osídlení objevuje o několik let dříve. Jak jsem již napsal, ve zdejším lomu se těžila rula. Otevření tohoto lomu ale s největší pravděpodobností nikterak neovlivnilo výstavbu námi sledovaného kostela. Podobně tomu bylo i u většiny ostatních lomů. Výjimku tvoří Hluboká nad Vltavou. V písemných pramenech je poprvé zmíněna roku 1283 spolu s místním purkrabím Vítkem,¹⁶⁸ však hrad je zřejmě o několik let starší. Město Hluboká nad Vltavou se nachází přibližně 10 km severně od Českých Budějovic. Kolem města byly v minulosti vybudovány malé místní lomy, které mohly sloužit nejen k potřebám hradu Hluboká, ale i Českým Budějovicím. Obě královské državy nebyly od sebe moc vzdáleny. Dalším ještě významnějším stavebním zdrojem je Rudolfovo, který je poprvé zmíněn v druhé polovině 13. století,¹⁶⁹ tato zprvu jen vesnice spadající přímo pod město České Budějovice se nachází jen 5 km od historického centra města. Takto vzdálený lom by mohl snadno bezpochyby zásobovat nejen město, ale i chrámovou výstavbu stavebním materiálem.

¹⁶⁶ Firemní archiv Průzkumné práce Plachký a Škoda s.r.o., inv. č. 6334 et 3445 et 3762.

¹⁶⁷ KÚČA 1996, 546.

¹⁶⁸ ŠIMÁK 1938, 1019.

¹⁶⁹ Před městem Rudolfovo se již na parcele města nacházela osada.

9. ZÁVĚR

Je patrné, že historie stavby chrámu sv. Mikuláše v rámci 13. a 14. století se vyvíjela ve třech etapách. První etapou je rozmezí let 1265 – 1335, kdy probíhala samotná výstavba chrámu. Město se zároveň snažilo o vybudování hradeb, kláštera, obytných domů a zároveň své ekonomické základny. Druhá fáze je mezi léty 1335 – 1350. Z tohoto časového úseku máme první zmínky o kněžích při svatomikulášské farnosti, která zjevně začíná fungovat vedle původní farnosti sv. Prokopa v bývalé Čěčově osadě a již fungujícího dominikánského kláštera. To je normální stav i u ostatních měst, kde bývá ve městě i více farností vedle sebe.¹⁷⁰ Farnost sv. Mikuláše se v tomto období i podílí na vybudování městského špitálu. Třetí období začíná roku 1350. K tomuto roku máme první zmínku o oltáři¹⁷¹ a zároveň od tohoto data narůstá počet písemností týkajících se, jak kněží, tak i oltářních beneficií.¹⁷² Z tohoto období jsou i též zmínky o dvou věžích¹⁷³ a kruchtě,¹⁷⁴ které bezpochyby patřily k farnímu chrámu, ale problémem je, že jsou v pramenech citovány až v druhé polovině 14. století a tak nevíme, zda byly dodatečně dostavěné a nebo jen dříve nebyly v pramenné literatuře zmíněny. Tyto tři vývojové fáze farnosti bezpochyby reflektují ekonomický stav města a pozici církve, která právě v tomto období na území českého království procházela správní a ekonomickou reformou. Změna církevní struktury a jejího vnitřního rozčlenění na děkanáty a arcijáhenství, umožňovala i větší přínos financí na rozvoj vznikajících farností.

Stavba kostela byla závislá na lomovém kameni, který se v období výstavby těžil v okolí města zřejmě jen v malé míře a jeho dovoz byl nákladný. Problém výstavby se tedy musel potýkat s vysokými náklady, jak na pracovní síly, tak i na stavební materiál. Dalším faktorem prodlužujícím dobu chrámové výstavby, byla teprve vznikající soběstačnost budovaného města. Ta se mění až na počátku 14. století, kdy jsou nejen dostavěny hradby a město je již po vojenské straně více obranyschopné. Snad proto se nalezne i dostatek pracovních sil na dokončení stavebních prací na svatomikulášském chrámovém komplexu. Na jehož realizaci se bezpochyby, alespoň v prvních letech výstavby, podílela zvíkovsko – písecká stavební huť, která bezpochyby pod vedením purkrabího Hirza jen nevytyčovala uliční síť a nestavěla hradby a klášter, ale i snad námi

¹⁷⁰ KEJŘ 1998, 37.

¹⁷¹ KÖPL 1901, č. 77, 49

¹⁷² ADÁMEK 1995, 34-72.

¹⁷³ KÖPL 1901, č. 151, 102 et podkapitola 10. Přepisy často používaných pramenů Inv. Inv. č. 4, 52 f.

¹⁷⁴ KÖPL 1901, č. 378, 195 .

sledovaný chrám ovlivnila vedením, nebo prováděním jeho výstavby v prvních letech po založení města. Poněvadž svatomikulášský chrám byl natolik významnou stavbou, že by to bylo až podivu kdyby jej stavěli jen sami měšťané. O tom svědčí i samotná parcela, která byla na chrámovou stavbu vyčleněna v blízkosti severovýchodního rohu náměstí, o velikosti jednoho uličního bloku. Chrám, který zde byl vybudován, byl svou trojlodní dispozicí s hlavní převýšenou lodí, dlouhým presbytářem, dvěma postraními kaplemi navazujícími na boční lodě, kryptou, kruchtou a dvěma věžemi z nichž jedna byla zvonící, dozajista monumentální stavbou, kterou si mohlo v této době dovolit je málo měst v jihočeském regionu. Významnost této stavby, pro českobudějovické měšťanstvo podtrhává skutečnost, že na vybudování stavby bylo zajisté vynaložit takové úsilí, že město nemělo kromě hradeb a ostatních chrámů jiných kamenných budov a tak chrámová stavba byla dobře viditelná a tvořila přirozenou dominantu města.

10. Přepisy často používaných pramenů

Inv. č. 1: České Budějovice, 1265, 10. března

Hirzo rytíř krále českého, purkrabí na Zvíkově jsem předal pozemek bratřím řádu kazatelského, příhodný ku zbudování kláštera a jeho dílen na místě nového města u Budějovic

Notum sit omnibus Cristi fidelibus tam presentibus quam posteris presentem litteram inspecturis, quod ego Hirzo, miles regis Bohemorum, burcravius de Clingenberch, vice et nomine domini mei regis Bohemie aream contuli fratribus ordinis Predicatorum aptam ad edificium claustrum et officinarum eiusdem in loco, ubi nova civitas est edificanda circa Buduoyz, in possessione prefati domini mei regis iuxta decursum brachii fluviorum Wltaue et Malche, partem etiam prati ex altera parte contra claustrum, quod est situm iuxta prefatum brachium fluviorum, ad ortum eiusdem claustrum excolendum et ad vitandas insolencias quorundam hominum discolorum et ad pacem eiusdem claustrum apcius conservandam. Acta sunt hec anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo quinto, sexto idus marci sub domino meo Ottacharo, rege Bohemorum quinto.

KÖPL 1901, č. 6, 4

Inv. č. 2: Řím, 1297, 3. duben

Petr, patriarcha konstantinopolský, a třináct dalších arcibiskupů a biskupů udělují odpustky všem, kdož navštíví v určené dny kostel svatého Mikuláše v Českých Budějovicích a přispějí k jeho stavbě, osvětlení, či vybavení nebo naň budou pamatovat odkazem.¹⁷⁵

Uniuersis Christi fidelibus presentes litteras inspec/turis/ Petrus Constantinopolitanus patriarcha, Michael Antiberinus et Sicolienensis, Philippus Salernitanus, frater Basilius armenorum Jerosolimitanus archiepiscopi, frater Jacobus Nillepontensis, Leonardus Metrimensis, Sabbinus Militensis, frater Jacobus Calcedonensis, Salnus Thelesinus, frater

¹⁷⁵ Vlastimil KOLDA: Vznik a počátky královského města Českých Budějovic, České Budějovice 2003, p. 37

Romanus Croensis, Georgius Sardensis, Adam Marturanaensis, Ciprianus Bonensis et Stephanus Oppidensis episcopi salutem in domino sempiternam. Splendor paterne glorie /qui sua mundum illuminat ineffabili claritate pia uota fidelium de clementissima ipsius maiestate sperantium tunc precipue benigno fauore prosequitur cum deuota ipsorum humilitas sanctorum precibus/ et meritis adiuuatur. Cupientes igitur ut ecclesia sancti Nicolai in Budweis Pragensis dioecesis congruis honoribus frequentetur et a Christi fidelibus iugiter ueneretur omnibus uere /penitentibus/ et confessis qui ad dictam ecclesiam subscriptis festiuitatibus scilicet Natiuitatis Domini, Resurrectionis, Ascensionis et Pentecostes, in quatuor festiuitatibus beate Marie Virginis, uidelicet Natiuitatis, Annunciacionis, Purificationis et Assumpcionis eiusdem, et in festo sancti Michaelis, in omnibus Nataliciis apostolorum et Ewangelistarum, in festo sancti Stephani protomartiris, in festiuitatibus sanctorum Viti, Ve/nnezlai/, Adalberti, Martini Episcopi, Procopii, Margarete, Katarine Virginis, Marie Magdalene, Omnium Sanctorum, et in omnibus diebus dominicis et in dedicatione ipsius ecclesie, et precipue in festiuitate ipsius /sancti Nicolai patroni et per earundem octauas causa deuotionis et orationis accesserint annuatim, uel ad fabricam, Luminaria, Ornamenta seu alia necessaria ipsius ecclesie manus porrexerint adiutrices. Aut /qui in bona sui corporis sanitate seu etiam in extremit laborantes quicquam suarum facultatum legauerint seu dederint ecclesie memorate de omnipotentis Dei misericordia beatorum Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate beate Marie Virginis omniumque sanctorum meritis et intercessione confisi. Singuli singulas dierum quadragenas de iniunctis sibi [penitentiis] misericorditer in [dulgencias largi] mus dummo [do nostre] uoluntas ad id accesserit et consensus. In cuius rei /testimoni/um presentes litteras sigillorum nostrorum iussimus appensione muniri. Datum Rome apud sanctum Petrum III mensis Aprilis Anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo septimo Indictione pontificatus domini Bonifacii pape VIII anno tercio.

Nos vero Gregorius dei gracia Pragensis episcopus has indulgencias wenerabilium in Christo patriarcharum archiepiscoporum et episcoporum ratas et gratas habentes ac ea auctoritate qua fungimur/ confirmantes /dictos/ quadraginta dies auctoritatis nostre duximus coniungendos. In cuius rei testimonium presens scriptum fieri et sigilli nostri munimine fecimus communiri. Datum in Tyn Bechinensi Anno Domini millesimo CC° nonagesimo septimo, ipso Idus Maii, Indictionis decime, pontificatus uero nostri anno primo.

KÖPL 1901, č. 16,

Inv. č. 3: České Budějovice, 1350,

Já Busko kněz při kostelu sv. Mikuláše prodávám věnný dvůr ležící v blízkosti Handovitz třem počestným mužům, kteří budou povinni na věky platit 206 pražských grošů. Platba bude rozdělena na dvě části, které budou vypláceny o svátku sv. Jiří a sv. Havla.

Ego Busko Plebanus in Budwoys ac universorum notitiam volo pervenire, quod ego habita sana deliberatione cum sapientibus et maturaque utilitate mae ecclesiae ampliori, Curiam dotalem versus Handowitz sitam, tres laneos cum laneo dimidio habentem, vendidi probis viris meis seu Ecclesiae meae hominibus conditione subnotata, quod ipsi mihi seu dicta mea Ecclesiae debebunt et tenebuntur solvere tres sexagenas grossorum denariorum Pragensium et 24. grossos, annis singulis in perpetuum, sic quod unam sexagenam cum dimidia et 12 grossos in Festo beati Georgii, et reliquam sexagenam cum dimidia et 12 grossos in Festo beati Galli, de inde continue se..utuno¹⁷⁶ censuabunt. Ipsorumque quilibet debebit et tenebitur mihi ex mea predictae Ecclesia de uno laneo integro facere robotam cum decem personis in meis seu supradicta mea ecclesia anonis coligendis seu metendis. Addito insuper, quod pecunias a dictis meis seu mea praefacta Ecclesia hominibus per ipsa dicta Curia receptas impendi pro Curia Dni (Domini) Henrici pia memoria mei vicarii versus Stradonitz sita taliter, quod partem dictae pecuniae dedi consanguineis et amicis dicti Dni (Domini) Henrici et cum residua parte nominata pecuniae sumptus ex expensas faciendo ad Dominum Legem, ipsam dictam curiam predicti Domini Henrici ab omnibus oneribus exactionibus et angoniis liberari. Inquorum evidentiam et testimonium presens scriptum Sigillis dicta Civitatis Budwoys et Dni (Domini) Plebani in Piscotin petivi meo sigillo adjuncto communiri, cum testibus subscriptis, videlicet Nicolao, Conrado, Henrico, Andrea Presbyteris, Nicolao Seniore, Jahtino sartore Przibicone, Petro Romea Andrea de Netolitz, Nicolao maneo Jeckelino Drahonis et Conrado Pilstingo Juratis Civibus in Budwoys. Actum Anno Dni (Domini) Millessimo trecentesimo quinquagesimo in Festo Beati Galli Confesoris

SOKA České Budějovice, Děkaný úřad České Budějovice, Spisový materiál, Miscellanae - opisy listin z let 1297 – 1653, sign. I/H, inv. č. 79

Inv. č. 4: České Budějovice, 1369, 8. 10.

Oldřich od kláštera, sladovník a budějovický měšťan, zřizuje se souhlasem kněze Bohuňka oltář ke cti sv. Petra a Pavla a mučedníka Štěpána nad kryptou mezi dvěma věžemi v kostele sv. Mikuláše.

Nouerint vniueris, ad quos presentes peruenerint, quod ego Vlricus braseator iuxta claustrum, civis in Budways, attendens uite mee brenitatem et dictum apostolicum: „ Dum

¹⁷⁶ se..utuno ?

tempus habemus, operemur bonum,“ edificauit, construxit et de hōibz proprijs a deo michi collatis dotauit altare beatorum Petri et Pauli apostolorum, Stephani prothomartiris atque Martini confessoris in ecclesia nostra parochialia ad sanctum Nicolaum supra testudinem in medio duarum turrium eleatum, consensu et voluntate honorabilis viri domini Bohunconis plebani ecclesia eiusdem ad hoc accedente. Cuius quidem altaris ius patronatus temporibus perpetuis volo in et ad heredes successoresque meos et plebanum legitimum, qui pro tempore ferit, duolui, quibus decedentibus ad plenum concilium juratorum siue scabinorum, quicumque fuerint, et plebanum, legitimum, quicumque tunc est uel erit, diriuari ita tamen, quod non sit melior condicio plebani quam heredum, amicorum uel etiam juratorum, nec melior sit condicio amicorum meorum uel juratorum, quam plebani sed parte ex utraque amicalibiter in unum conuenire debent studiose. Volo etiam, ut plebanus, quicumque per presentationem predictorum et confirmationem diocesani ad altare prenotatum fuerit investitur, ob reuerenciam et honorem ecclesie in summis festiuitatibus superpeliciatus primis et secundis uesperis et misse debet interesse, similiter et diebus Dominici. Supra altare uero predictum in ebdomada quatuor uel quinque missas per se uel alium officiare debet sub pena duorum Wienensium per plebanum puniturus et ab eodem alter substituendus, ut supra. Comparationes missarum et testamenta more consueto cum plebano diuabat per medium, nisi talia fierent pro persona capellani ab amicis uel confinibus aut etiam pro augmentacione census altaris predicti perpetuis temporibus ualitura a quocumque hominum, extunc a plebano in nullo debet impediri. Nec capellanus a predicto altari potest et ualet se sine speciali licencia et consensu plebani, nisi causa rationabilis exigat, absentere, quod si ausu temerario faceret contrarium, quod tunc tempore absentie censu suo per plebanum priuari poterit tamdiu et totiens, quousque ad residenciam venire curauerit cum effectu. In cuius rei testimonium et robur et ad perpetuam ratificacionem omnium premissorum petiui et rogauit honorabiles et discretos viros dominum plebanum in Budwais, iudicem et iuratos ciues ibidem, ut sigilla sua presenti littere appenderent. Datum et actum anno domini millesimo trecentesimo sexagesimo nono, die octaua mensis Octobris.

Köpl 1901, č. 151, 102 f.

Inv. č. 5: České Budějovice, 1379, 22. dubna

Rychtář a přísežní města Budějovic dosvědčují, že Wolffl Ludmiczer z Vráta se zavázal na svém dvoře, který leží ve Vrátě mezi dvorem Václava a dvorem Šimona Gundla, že bude platit rentu půl kopy pražských grošů ke kapli sv. Jakuba stojící na farním hřbitově.

Nos Wenceslaus iudex, Johlinus Stankonis pro tunc magister ciuuium, Hermannus Schutter, Alblinus pannifex, Dietlinus Stislini, Nicolaus Perusch, Konradus Fewrhak ceterique jurati ciues in Budweis tenore presencium notum facimus vniuersis, quod constitutus coram nobis Wolffl Ludmiczer de Brad, agricola ciuitatis nostre, recognouit et fassus est, bona sua voluntate parique vxoris sue omniumque heredum et amicorum suorum consilio et assensu super curia sua et area in Brad et medio laneo et vniuersa hereditate ad eandem euriam pertinente, sita inter curias Wenceslai filij Michaelis Simonis Gundl, mediam sexagenam grossorum Pragensis monete census sine pensionis perpetuis temporibus per eum vel dicte curie et aree possessorem dandam et soluendam capelle beati Jakobi in cimiterio ecclesie nostre parrochialis atque ipsius capellano, qui nunc est uel pro tempore ferit, pro quinque sexagenis grossorum se rite, libere ac legitime vendidisse. Quem quidem censum siue pensionem promisit. Ludmiczer et bona sua fide promittit anuis singulis in duobus subnotatis terminis dare, persoluere et finaliter expedire, scilicet in festo beati Galli proxime venturo quindecim grossos Pragensis monete census et in festo beati Georij similiter quindecim grossos census siue pensionis pface. Si vero pfectus Wolffl In cuius rei testimonium sigillum maius ciuitatis nostre presentibus duximus appendendum. Actum anno domini millesimo trecentesimo septuagesimo nono, feria sexta dominicam Misericordia precedente.

KÖPL 1901, č. 266, 175 f.

11. Příloha

11.1. Seznam literatury

1. **ADÁMEK 1995** – Jan ADÁMEK: Oltářní benefícia v Českých Budějovicích v předhusitské době, In: JHS 1 České Budějovice 1995, 34-72.
2. **BARVÍNEK 1987** – Richard BARVÍNEK: Revize ČSN 731001. Základová půda pod plošnými základy, Praha 1987.
3. **BŮŽEK 1996** – Václav BŮŽEK: Historický atlas měst české republiky, sv. 3, Praha 1996.
4. **ČECHURA 1984** – Jaroslav ČECHURA: Počátky královského města Českých Budějovic, In: JHS 2 České Budějovice 1984, 57-67.
5. **ČECHURA 1999** – Jaroslav ČECHURA: České země v letech 1310 – 1378, Praha 1999.
6. **DENKSTEIN 1942** – Vladimír DENKSTEIN: Katedrální chrám sv. Mikuláše v Českých Budějovicích, Praha 1942.
7. **DOMÁCÍ 1981** – Luděk DOMÁCÍ: Vysvětlivky k Základní geologické mapě ČSSR 1:25 000. 32-221, České Budějovice, Praha 1981.
8. **DURDÍK 1995** – Tomáš DURDÍK: Encyklopedie českých hradů, Praha 1995.
9. **HAVÁČEK 1972** – Ivan HLAVÁČEK: Český panovník a Jižní Čech v době předhusitské, In: JHS 1. České Budějovice 1972, 1-17.
10. **HOFFMANN 1992** – František HOFFMANN: České město ve středověku, Praha 1992.
11. **GABRIELOVÁ 1981** – Naděžda GABRIELOVÁ: Vysvětlivky k základní geologické mapě ČSSR 22 – 221. České Budějovice, Praha 1981.
12. **KADLEC 1987** – Jaroslav KADLEC: Přehled českých církevních dějin, Praha 1987.
13. **KADLC 1995** – Jaroslav KADLEC: Českobudějovická diecéze. Znaky a portréty českobudějovických biskupů, České Budějovice 1995.
14. **KEJŘ 1998** – Jiří KEJŘ: Vznik městského zřízení v Čechách, Praha 1998.
15. **KLÁPŠTĚ 1998** – Jan KLÁPŠTĚ: Proměna českých zemí ve středověku, Praha 2005.
16. **KOLDA 2003** – Vlastimil KOLDA: Vznik a počátky královského města Českých Budějovic, České Budějovice 2003.
17. **KOVÁŘ 2006** – Daniel KOVÁŘ: Královská pevnost na jihu Čech, České Budějovice 2006.

18. **KŮČA 1996** – Karel KŮČA: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku, sv. 1., Praha 1996.
19. **KUPKA 1990** – Pavel KUPKA: K architektuře doby kolem roku 1300 v okolí Českých Budějovic a Tábora, In: Výběr 3 České Budějovice 1990, 216-219.
20. **KUTHAN 1971** – Jiří KUTHAN: Zvíkovský purkrabí Hirzo. Příspěvek k dějinám kolonizace jižních Čech, In: ČČH 4. Praha 1971, 711-725.
21. **KUTAN 1975** – Jiří KUTHAN: Gotická architektura v jižních Čechách. zakladatelské dílo Přemysla Otakara II., Praha 1975.
22. **LAVIČKA 2005** – Roman LAVIČKA: Kostel sv. Prokopa a Jana Křtitele na Starém městě v Českých Budějovicích - stavební vývoj a význam architektury kostela ve středověku, Staré Budějovice, In: Historický vlastivědný spolek v Českých Budějovicích, České Budějovice 2005, 20 – 44.
23. **MILITKÝ 1995** – Jiří MILITKÝ: Archeologické výzkumy v Českých Budějovicích, in, Výběr 2, České Budějovice 1995, 77-85.
24. **MUK 1997** – Jan MUK: Domy a opevnění v Českých Budějovicích v gotice a renesanci, In: Archaeologica historica 1. Praha 1997, 57-74.
25. **PLETZER 1994** – Karel PLETZER: Černice v donaci českobudějovického špitálu, In: Výběr 3. České Budějovice 1994, 191-192.
26. **POLC 1999** – Jaroslav Václav POLC: Česká církev v dějinách, Praha 1999.
27. **PROFOUS 1949** – Antonín PROFOUS: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny, sv. I. Praha 1949.
28. **SUK 1981** – Miloš SUK: Vysvětlivky k Základní geologické mapě ČSSR 1:25 000. 32-222, Lišov, Praha 1981.
29. **ŠIMÁK 1938** – Josef Vítězslav ŠIMÁK: České dějiny (= Středověká kolonizace v zemích českých I/5), Praha 1938, 1019.
30. **ŠIMEČEK 1967** – Zdeněk ŠIMEČEK: Vznik a vývoj úřadu městského notáře v Českých Budějovicích do poloviny 15 století, In: JHS 2. České Budějovice 1967, 31-72.
31. **ŠUSTA 1935** – Josef ŠUSTA: Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, Praha: Jan 1935.
32. **THOMA 1996** – Juraj THOMA: Předběžná zpráva o výsledcích archeologického výzkumu na Piaristickém náměstí v Českých Budějovicích, In: Výběr 2 České Budějovice 1996, 85-90.
33. **VRÁNA 1980** – Stanislav VRÁNA: Vysvětlivky k Základní geologické mapě ČSSR 1:25 000. 22-443, Hluboká nad Vltavou, Praha 1980.

34. **ZAVŘEL 1993** – Petr ZAVŘEL: Současný stav znalostí o pravěku území města České Budějovice, In: JHS 1. České Budějovice 1993, 3-18.
35. **ŽEMLIČKA 1986** - Josef ŽEMLIČKA: Století posledních Přemyslovců, Praha 1986.
36. **ŽEMLIČKA 2005** – Josef ŽEMLIČKA: Přemyslovci, Jak žili, vládli, umírali, Praha 2005.

11.2. Seznam pramenných edic

1. Jindřich SEBÁNEK / Sáša DUŠKOVÁ: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemia condidit Gustavu, condidit Gustavu FRIEDRICH, sv. IV / I, Praha 1981.
2. Karl KÖPL : Urkundenbuch Stadt Budweis in Böhmen, Praha 1901.
3. Karel Jaromír ERBEN: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae¹. Pars I., Annorum 600-1253, editorum sv. I, Praha 1855.

11.2. Seznam vyobrazení

- Obraz 1...Půdorys chrámu sv. Mikuláše, původní plán je převzat z SOkA České Budějovice, Děkanský úřad České Budějovice, plánová dokumentace, sign. 112, fol. 1 r.
- Obraz 2.....Příčný řez presbytáře chrámu sv. Mikuláše, původní plán je převzat z SOkA České Budějovice, Děkanský úřad České Budějovice, plánová dokumentace, sign. 112, fol. 3 r.
- Obraz 3.....Příčný řez lodí chrámu sv. Mikuláše, původní plán je převzat z SOkA České Budějovice, Děkanský úřad České Budějovice, plánová dokumentace, sign. 112, fol. 4 r.
- Obraz 4.....Historické vyobrazení chrámu z roku 1602, obraz je převzat ze Strahovské knihovni, Veduty měst a hradů, Jan Willenberg, sign. DT130, fol. 23r.
- Obraz 5.....Půdorysná rekonstrukce farního centra před rokem 1400 v porovnání se stavem centra roku 1827 a 2008, na vyobrazení je převzat výřez císařského prvního otisku stabilního katastru města České Budějovice z roku 1827 a z katastrální mapy Českých Budějovic, list 1 a 2.
- Obraz 6.....Geologický řez podloží historického jádra Českých Budějovic.
- Obraz 7.....Mapa historického jádra Českých Budějovic z roku 1827 s vyznačenými geologickými sondami, vyobrazení je výřezem císařského prvního otisku stabilního katastru města České Budějovice z roku 1827.
- Obraz 8....Současná katastrální mapa historického jádra Českých Budějovic, vyobrazení je převzatým výřezem z katastrální mapy Českých Budějovic, list 1 a 2.
- Obraz 9.....Porovnávací tabulka struktur zdiv, Fotografie Zdivo první stavební fáze (...) a Zdivo druhé stavební fáze (...) zhotovil Jiří Vácha 8. ledna 2007; Fotografii Historické fragmenty zdiva z 13. století (...)zhotovil Jiří Vácha 9. březen 2008; Fotografii Zdivo dominikánského chrámu (...)zhotovil Jiří Vácha 25. ledna 2008.
- Obraz 10 .. Fragment raně gotické římsy, fotografie zhotovil František Plachý a Jiří Vácha 8 ledna 2008

10.3. Seznam zkratek

CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
ČČH	Český časopis historický
ČSN	Česká stavební norma
ČSČH	Československý časopis historický
JSH	Jihočeský sborník historický
m. n. m.	Výšková veličina označující nadmořskou výšku (tzv. metr nad mořem)
NM	Národní muzeum
RBM	Regesta diplomatika nec non epistolária Bohemiae et Moraviae
SOkA	Státní okresní archiv
SOA	Státní oblastní archiv

3. Výrazy tématicky spjaté s bakalářskou prací:

The town České Budějovice

St. Nicholas Church

Early gothic architecture

Clergy of the town České Budějovice

Row masonry

Colonization and settle of České Budějovice region

Three-nave gothic church

Počet znaků bakalářské práce:

- a) bez mezer – 90658 znaků
- b) s mezerami – 107115 znaků